

**COUNCIL
OF EUROPE**

**CONSEIL
DE L'EUROPE**

Opplæring i fengsel

Rekommendasjon nr R (89) 12
Vedtatt av Europarådets Ministerkomite
den 13. oktober 1989
og forklarende memorandum

Strasbourg 1990

OPPLÆRING I FENGSEL

REKOMMENDASJON NR R (89) 12
VEDTAGET AF

EUROPARÅDETS MINISTERKOMITE
DEN 13. OKTOBER 1989

OG
FORKLARENDE MOMORANDUM

STRASBOURG 1990

INDEX

REKOMMENDASJON NR R (89)	2	Kapittel VII: Yrkesopplæring	37
INNLEDENDE BEMERKNINGER	7	<i>Læreelementet i arbeid</i>	<i>37</i>
Kapittel I: Innledning	8	<i>Forholdet til arbeidsmarkedet</i>	<i>37</i>
<i>Mandat</i>	<i>8</i>	<i>Opplæring med sikte på tilpasningsevne</i>	<i>38</i>
<i>Deltakere</i>	<i>8</i>	<i>Arbeidsløshet</i>	<i>38</i>
<i>Et vidt opplæringsbegrep</i>	<i>9</i>	<i>Voksenopplæringsmetodikk</i>	<i>39</i>
<i>Dominerende temaer i rapporten</i>	<i>10</i>	Kapittel VIII: Bibliotek	40
<i>Legitimering av ressurser til opplæring i fengsel</i>	<i>11</i>	<i>Funksjoner som ellers i samfunnet</i>	<i>40</i>
<i>Felles utgangspunkt blant opplærings- personell i fengsel</i>	<i>12</i>	<i>Opplæringsaspekter ved fengselsbiblioteket</i>	<i>40</i>
Kapittel II: Mål For Opplæringen I Fengsel ...	14	<i>Kulturelt mangfold</i>	<i>40</i>
<i>Retten til å lære</i>	<i>14</i>	<i>Profesjonelle standarder</i>	<i>41</i>
<i>Europarådets voksenopplæringspolitikk</i>	<i>14</i>	<i>Tilgang</i>	<i>42</i>
<i>Voksenopplæring i fengsel</i>	<i>16</i>	Kapittel IX: Fysisk Fostring Og Sport	44
Kapittel III: Opplæringens Plass I Fengselssystemet	18	<i>Betydningen av fysiske aktiviteter</i>	<i>44</i>
<i>Mulig motsetning mellom opplæring i fengsel og fengselssystemer</i>	<i>18</i>	<i>Forskjellen mellom fysisk fostring og sport</i>	<i>44</i>
<i>Opplæringens bidrag</i>	<i>19</i>	<i>Mål</i>	<i>45</i>
<i>Lik status og lønn for opplæring</i>	<i>19</i>	<i>Måter å sikre kvalitet på</i>	<i>45</i>
<i>Fengselspersonalets holdninger til opplæring</i>	<i>20</i>	<i>Interaksjon med samfunnet</i>	<i>47</i>
Kapittel IV: Deltakere Og Motivasjon	22	<i>Særskilt tilrettelegging</i>	<i>47</i>
<i>Elever i fengsel</i>	<i>22</i>	Kapittel X: Kreative Og Kulturelle Aktiviteter	48
<i>Et dynamisk motivasjonsbegrep</i>	<i>22</i>	<i>Kreativitet</i>	<i>48</i>
<i>Lønn</i>	<i>23</i>	<i>Kulturelle aktiviteter</i>	<i>48</i>
<i>Fysisk og sosialt miljø</i>	<i>23</i>	<i>Underutviklet talent i fengsler</i>	<i>49</i>
<i>Opplæringens status i fengsel</i>	<i>24</i>	<i>Det tiltrekkende ved kunst</i>	<i>50</i>
<i>En viss grad av autonomi for opplæringssektoren</i>	<i>24</i>	<i>Frihet til å uttrykke seg</i>	<i>50</i>
<i>Kvalifikasjoner</i>	<i>25</i>	<i>Ikke elitepreget og multikulturell</i>	<i>51</i>
<i>Rekruttering og "opplæringsmarkeder"</i>	<i>25</i>	<i>Interaksjon med samfunnet</i>	<i>51</i>
<i>Undervisningsmetoder</i>	<i>26</i>	Kapittel XI: Sosial Opplæring	52
Kapittel V: Metoder Innen Voksenopplæring	27	<i>Begrepet sosial opplæring</i>	<i>52</i>
<i>Ugunstige opplæringsforhold</i>	<i>27</i>	<i>Ulike personellgruppers involvering</i>	<i>52</i>
<i>Trekk ved voksenopplæring</i>	<i>27</i>	<i>Informasjonstilbudet</i>	<i>53</i>
<i>Høy "gjennomtrekk" av elever</i>	<i>28</i>	<i>Emosjonelle og holdningsmessige temaer</i>	<i>53</i>
<i>Små grupper og individualiserte programmer</i>	<i>28</i>	<i>Det norske kurset</i>	<i>54</i>
<i>Fjernundervisning</i>	<i>29</i>	<i>Forberedelse for løslatelse</i>	<i>54</i>
<i>Personlige datamaskiner</i>	<i>30</i>	<i>Samfunnsfag</i>	<i>55</i>
<i>Kombinasjonen opplæring og arbeid</i>	<i>30</i>	<i>Fleksibel metodikk</i>	<i>56</i>
<i>Evalueringsmetoder</i>	<i>32</i>	<i>Anvendelser i fengsel</i>	<i>56</i>
Kapittel VI: Muligheter Til Å Lære	33	Kapittel XII: Forholdet Mellom Opplæring Utenfor Og I Fengsel	57
<i>Å bestemme innholdet i opplæringen</i>	<i>33</i>	<i>Opplæring utenfor fengslet</i>	<i>57</i>
<i>Interaksjon med samfunnet</i>	<i>33</i>	<i>Opplæring etter løslatelse</i>	<i>58</i>
<i>Mangfold i tilbudet</i>	<i>33</i>	<i>Opplæring i fengslet</i>	<i>59</i>
<i>Grunnopplæring</i>	<i>34</i>	Kapittel XIII: Forholdene For Opplæring I Fengsel	61
		<i>Personell</i>	<i>61</i>
		<i>Frivillige</i>	<i>61</i>
		<i>Planlegging av opplæringen</i>	<i>63</i>
		<i>Hjelpemidler og utstyr</i>	<i>64</i>
		<i>Tilgang</i>	<i>64</i>

REKOMMENDASJON NR R (89) 12 FRA MINISTERKOMITEEN TIL MEDLEMSSTATENE OM OPPLÆRING I FENGSEL

(Vedtatt av Ministerkomiteen den 13. oktober 1989 på det 429. møte av stedfortredende ministre)

Ministerkomiteen, under henvisning til Artikkel 15. b i Europarådets statutt,

Idet den tar i betraktning at retten til opplæring er fundamental;

Idet den tar i betraktning betydningen av opplæring i den enkeltes og samfunnets utvikling;

Idet den innser spesielt at en stor andel av fanger har hatt meget liten erfaring med vellykket opplæring, og derfor nå har mange behov for opplæring;

Idet den tar i betraktning at opplæring i fengsel hjelper til å gjøre fengslene mer humane og forbedre forholdene ved innesperring;

Idet den tar i betraktning at utdanning i fengsel er en viktig måte å lette fangens tilbakevending til samfunnet på;

I det den erkjenner at i den praktiske anvendelse av visse rettigheter eller tiltak, i samsvar med de følgende rekommendasjoner, kan det være berettiget med forskjeller mellom dømte fanger og fanger i varetekt;

I det den tar hensyn til Rekommendasjon Nr R (87) 3 om Europeiske fengselsregler og Rekommendasjon Nr R (81) 17 om voksenopplæringspolitikk, anbefaler den medlemsstatenes regjeringer å iverksette tiltak som erkjenner følgende:

1. Alle fanger skal ha tilgang til opplæring, som er forutsatt å bestå av klasseromsemner, yrkesopplæring, kreative og kulturelle aktiviteter, fysisk fostring og sport, sosial opplæring og muligheter for å bruke bibliotek;
2. Opplæring for fanger bør være lik opplæringen som tilbys lignende aldersgrupper utenfor fengslet, og tilbudet av læremuligheter for fanger bør være så vidt som mulig;

3. Opplæring i fengsel skal sikte mot å utvikle hele personen, idet man har i minnet hans eller hennes sosiale, økonomiske og kulturelle omgivelser;
4. Alle som er involvert i å administrere fengselssystemet og i driften av fengsler bør tilrettelegge og støtte opplæring så mye som mulig;
5. Opplæring bør ikke ha lavere status enn arbeid i fengselssystemet og fanger bør ikke tape økonomisk eller på annen måte på å delta i opplæring;
6. Alle anstrengelser bør gjøres for å oppmuntre fangen til å delta aktivt i alle aspekter av opplæringen;
7. Utviklingsprogram bør tilbys for å sikre at utdannere i fengslet tar i bruk formålstjenlige voksenopplæringsmetoder;
8. Spesiell oppmerksomhet bør vies fanger med særlige vansker og særlig de med lese- eller skriveproblemer;
9. Yrkesopplæring bør sikte mot en bredere utvikling av den enkelte, samtidig som man er følsomme overfor trendene på arbeidsmarkedet;
10. Fanger bør ha direkte tilgang til et velforsynt bibliotek minst en gang per uke;
11. Fysisk fostring og sport for fanger bør understrekes og oppmuntres;
12. Kreative og kulturelle aktiviteter bør gis en viktig rolle siden slike aktiviteter har et særlig potensiale for å sette fanger i stand til å utvikle og uttrykke seg;
13. Sosial opplæring bør inkludere praktiske elementer som setter fangen i stand til å mestre dagliglivet i fengslet med henblikk på å lette hans tilbakevending til samfunnet;
14. Hvor det er mulig bør fanger få lov til å delta i opplæring utenfor fengslet;
15. Hvor opplæringen må finne sted inne i fengslet, bør samfunnet utenfor involveres så mye som mulig;

16. Tiltak bør settes i verk for å sette fanger i stand til å fortsette opplæringen etter løslatelse;
17. Midlene, utstyret og undervisningspersonalet som trengs for å sette fanger i stand til motta hensiktsmessig opplæring bør gjøres tilgjengelig.

RAPPORT OM OPPLÆRING I FENGSEL INNLEDENDE BEMERKNINGER

Undersøkelseskomiteen av eksperter på fengselsundervisning ble bedt om å legge fram, ikke bare en "rekommendasjon", men også et "forklarende memorandum". Det presenteres i kapitlene som følger. Europarådets rapporter blir ofte presentert i en form hvor hver rekommendasjon blir kommentert eller utdypet separat. Komiteen følte at et slikt rigid skjema ikke var hensiktsmessig ved denne undersøkelsen, gitt emnets mangfoldige natur. Imidlertid er der stor overensstemmelse mellom rekommendasjonene ovenfor og kapitlene som følger. Rekommendasjonene 1 til 3 gjenspeiler særlig diskusjonen i Kapittel II, "Mål for opplæringen i fengsel". Rekommendasjonene 4 og 5 forholder seg til Kapittel III, "Opplæringens plass i fengselssystemet". Rekommendasjon 6 handler om motivasjon og deltakelse, et tema som blir tatt opp i Kapittel IV. Rekommendasjon 7, som understreker hensiktsmessigheten av en voksenopplæringsmetodikk, svarer til Kapittel V. Deretter forholder hver av de seks neste rekommendasjoner (8 til 13) seg til spesielle områder innen opplæringen i fengsel og hver av dem blir behandlet i detalj separat i Kapitlene VI til XI. Rekommendasjonene 14 til 16 handler om aspekter ved "Forholdet mellom opplæring utenfor og i fengsel", som er tittelen på Kapittel XII. Den siste rekommendasjonen (17), som handler om ressursene som trengs til opplæring i fengsel, har forbindelse med det siste kapitlet, Kapittel XIII, selv om argumentene som legitimerer betydelige ressurser, er satt fram tidligere i avsnitt 1. 8 i det innledende kapittel.

Kapittel I: Innledning

Mandat

1.1 Denne rapporten fra Undersøkelseskomiteen av eksperter på opplæring i fengsel, som består av rekommendasjoner og et "forklarende memorandum", har sitt utspring i et vedtak (CDPC/74/060484) i Den europeiske komite om kriminalitetsproblemer (CDPC) i 1984, om å opprette den spesielle undersøkelseskomite. Mandatet var slik:

- a. En undersøkelse av opplæringssystemet i fengsel i Europarådets medlemsstater, som omfatter:
 - i. opplæring i fengselsinstitusjon, medregnet opplæring per korrespondanse; bibliotek; yrkesopplæring (verksted, jordbruk, osv.); kulturelle aktiviteter og sport;
 - ii. opplæring utenfor fengselsinstitusjon (videregående, universitets-, yrkes-, osv.);
 - iii. tiltak for å oppmuntre fanger til å skaffe seg opplæring i fengsel og til å fortsette opplæringen etter løslatelse;
- b. Utarbeidelse av en rekommendasjon ledsaget av et forklarende memorandum, som handler om opplæring i straffesystemer.

Deltakere

1. 2. Undersøkelseskomiteen holdt sju møter i Strasbourg mellom oktober 1984 og oktober 1988. Medlemmene i den spesielle undersøkelseskomiteen var følgende:

- Østerrike: Peter Ziebart (alle møter),
- Danmark: Henning Jørgensen (alle møter)
- Frankrike: Jean-Franpois Monereau (møte 1) og Alain Blanc (møte 2 til 7),
- Irland: Kevin Warner (Komiteens formann) (alle møter),
- Italia: Luigi Daga (som også representerte Den permanente europeiske konferanse om løslatelse på prøve og ettervern) (møte 1 til 4 og møte 6),

- Luxemburg: Mil Jung (møte 1) og Alain Wagner (alle møter), - Nederland: Robert Suvaal (alle møter),
- Tyrkia: Mustafa Yurdakul Altay (møte 1 og 2), Huseyin Turgut (møte 1) og Mustafa Yucel (møte 3 til 7),
- UK: Arthur Pearson (møte 2 og 3) og Ian Benson (møte 4 til 7).

Andre eksperter som ble invitert til å fremlegge rapporter på spesielle møter var Marianne Hakansson (Sverige), Ettore Gelpi (Unesco) og R. Mirandela da Costa (Portugal).

Komiteen ble assistert av Europarådets stab, Ekkerhart Muller-Rappard, Aglaia Tsitsoura og Marguerite-Sophie Eckert, komiteens sekretær, fra Avdeling for kriminalitetsproblemer, og George Walker fra Direktoratet for utdanning, kultur og sport.

1.3 I løpet av komiteens arbeid ble en lang rekke dokumenter utarbeidet av medlemmene om ulike aspekter ved opplæring i fengsel. Under drøftelsene bestemte man seg for å be om bidrag fra europarådsland som ikke var representert i den spesielle undersøkelseskomiteen. Disse landene ble i 1987 invitert til å skissere opp hovedtrekkene i sine systemer for opplæring i fengsel og å informere komiteen om mulige prosjekter som kunne være av spesiell interesse. Komiteen hadde gleden av å dra nytte av svar fra Belgia, Malta, Norge, Portugal, Spania, Sverige og Sveits. Dessuten var innlegg og rapporter fra to internasjonale konferanser om opplæring i fengsel, avholdt sommeren 1984 på Kypros og i England, tilgjengelige for komiteen og bidro i høy grad til å bestemme dens dagsorden i de tidlige faser. Brede konsultasjoner ble også gjennomført i 1988 da et utkast til denne rapporten ble sendt rundt til delegasjonslederne fra alle Europarådets land, hvor man ba om kommentarer før det sjuende og siste møtet. Kommentarer ble på dette stadium mottatt fra Belgia, Kypros, Danmark, Frankrike, Norge og Sveits. Disse hjalp komiteen betydelig med å presisere og finpusse rapporten.

Et vidt opplæringsbegrep

1.4 Der er store forskjeller i kultur og utdanningssystemer mellom Europarådets land. Fengselssystemene varierer også mye, og det samme gjør definisjonen av hva som er opplæring i fengsel innen fengselsadministrasjonen. Imidlertid, til tross for alle disse forskjellene, kan man gjøre en rekke generaliseringer i forhold til opplæring i fengsel. Denne rapporten, i overensstemmelse med dens mandat, tar opplæring i fengsel i dens vide betydning som omfatter bibliotekstjenester,

yrkesopplæring, kulturelle aktiviteter, sosial opplæring, fysisk fostring og sport, på samme måte som de akademiske emnene som er innbefattet i et snevrere opplæringsbegrep. Begrepene "utdanner" og "lærer" blir brukt i rapporten for å angi personell som er involvert i de aktiviteter som nettopp ble nevnt. Grovt sagt referer begrepet "lærer" til de som er engasjert i mer konvensjonell, vanligvis klasseromsbasert undervisning, mens komiteen snakker om "utdannere" når den refererer til personer som er involvert i å tilby voksenopplæring i vid forstand. Begrepet "opplæringssektoren" blir brukt ofte i rapporten og betyr, ikke bare området innen et fengsel hvor største delen av opplæringsaktiviteten finner sted, men ethvert sted eller person som er involvert i opplæring av fanger i vid forstand, det vil si, inkludert gymnastikksaler, verksteder for yrkesopplæring, teatre, bibliotek, osv.

Dominerende temaer i rapporten

1.5 Gitt den vide tolkning av hva som menes med "opplæring" i komiteens resyme, er det å vente at rekkevidden av diskusjonen og forslagene i den følgende rapport vil være like vide og varierte. Men to generelle komplementære temaer er femtedende: for det første, opplæring av fanger må, i sin filosofi, metoder og innhold bli brakt så nær som mulig den beste voksenopplæring i samfunnet utenfor; for det andre, opplæringen bør hele tiden søke etter måter å sette fanger i forbindelse med samfunnet utenfor og sette begge grupper i stand til å samhandle med hverandre så godt og konstruktivt som mulig.

1.6 Samtidig som denne rapporten forsøker å klarlegge viktige prinsipper i forhold til opplæring av fanger, var det også den spesielle undersøkelseskomiteens hensikt å være så praktisk som mulig. Derfor er det tallrike eksempler på erfaringer fra spesielle land som er, forhåpentligvis, realistiske forslag. Mens disse praktiske eksempler ofte er bare kort omtalt, er det forutsatt at mer informasjon kan fås fra vedkommende institusjoner eller fra dokumenter det refereres til. Man følte også at det var viktig å erkjenne problemer som var felles, i det håp at veier fremover kunne bli funnet. Komiteens tro på at dens rapport vil være mer nyttig hvis den var praktisk og ga konkrete eksempler, samtidig som den tok opp prinsipielle temaer, forklarer delvis dens springende natur.

1.7 Komiteen følte sterkt at alle land har rom for forbedring, i det minste med hensyn til noen aspekter av opplæringstilbudet til fanger. Betydningen av mangfold i tilbudet og nivåene på opplæringen som tilbys fanger, siden behovene og livsforholdene hos forskjellige fanger varierer mye, understrekes i Kapittel VI.

Mange land vil finne at det kreves også oppmerksomhet med hensyn til slike aspekter som opplæringens status innen systemene, undervisningsmetodene som anvendes, støtteapparatet for utdannerne, fasilitetene som er tilgjengelige, osv. Det er verd å legge merke til at i mange land er opplæring marginal for fengselssystemet, begrenset i omfang og med lite ressurser. Slik kritikk kan anvendes hvor undervisningen hovedsakelig er henvist til kveldsklasser, eller til lese- og skriveopplæring supplert med korrespondansekurs i andre fag, eller hvor industriarbeid er dominerende slik at personlig utvikling eller mer generelle utdanningselementer mangler. De "kreative aktivitetene" som er beskrevet i Kapittel X trenger å bli utvidet i mange fengsler og fengselssystemer. De rimelige standarder som er foreslått i kapitlene om bibliotek og fysisk fostring er meget mangelfullt oppfylt mange steder. Og, i særdeleshet, de avgjørende kvalitative forskjeller mellom opplæring av fanger i fengsel og opplæring av fanger utenfor fengsel, som foreslått i Kapittel XII, reiser viktige spørsmål for både utdannere i fengsel og fengselsadministratorer.

Legitimering av ressurser til opplæring i fengsel

1.8 Omtrent en tredjedels million mennesker er forvart i fengsel i Europarådets medlemsland. Å argumentere for solid, omfattende opplæring av god kvalitet for disse menn og kvinner, som denne rapporten gjør, inviterer umiddelbart til spørsmålet om legitimering av de økonomiske og andre ressurser som trengs for å gjøre dette mulig. Komiteen følte at fremskaffing av betydelige ressurser til opplæring av fanger - hvis nødvendig, utover hva som kan være tilgjengelig for folk utenfor fengsel - var på sin plass av flere grunner. For det første er fengsel i selve sin natur unormalt, og destruktivt på personligheten på mange måter. Opplæring har, blant andre elementer i fengselssystemet, evnen til å gjøre denne situasjonen mindre unormal, til å begrense i noen grad den skaden som blir forvoldt på menn og kvinner ved fengsling. For det andre er der et argument basert på rettferdighet: en stor andel fanger har hatt en meget begrenset og negativ erfaring med opplæring tidligere, slik at, på grunnlag av likhet i muligheter, er de nå berettiget til spesiell støtte for at deres utdanningsmessige misforhold skal rettes opp. Et tredje argument som fremføres er det rehabiliterende: opplæring har evnen til å oppmuntre og hjelpe de som forsøker å vende seg bort fra kriminalitet. Gitt et slikt mangfold av faktorer, er en kostog nytte-analyse i forhold til det å bevilge ressurser til opplæring av fanger utrolig kompleks, men en ting er slående: opplæringskostnader tenderer til å være meget lave i forhold til de totale kostnader ved å drive fengsler (og, ikke minst, i forhold til de generelle kostnader av kriminalitet i samfunnet). Særlig kommer kostnader ved de fleste opplæringsaktiviteter i fengsel med hensyn til rom, økonomi som

kreves, osv) godt ut sammenlignet med alternative aktiviteter som arbeidsprosjekter.

1.9 Det var komiteens syn at opplæringen for fanger bør gi prioritet til de som er minst gunstig stilt med hensyn til ut-danning; dimensjonene ved den ugunstige stilling mange fanger befinner seg i, er beskrevet i Kapittel IV. Selvfølgelig er ikke alle fanger i en slik situasjon. I noen land blir et økende antall personer satt i fengsel på grunn av lovovertrедelser forbundet med narkotika og av andre grunner. Likevel, mens de som har fått minst når det gjelder tidligere utdanning bør gis prioritet, har opplæring noe å tilby alle fanger. Alle har behov for å motvirke de skadelige virkninger av fengselsopphold og begrepet "education permanente" innebærer at folk har spillerom for læring og utvikling på alle stadier i livet.

Felles utgangspunkt blant opplæringspersonell i fengsel

1.10 Som allerede nevnt måtte komiteen takle betydelige forskjeller i kultur, utdanningssystemer og fengselssystemer i de ulike land. Til tross for dette bemerket komiteen likevel, som andre har gjort andre steder, at de som arbeider innen det spesielle feltet fengselsopplæring har mye til felles over de nasjonale grensene. I virkeligheten kan ofte utdannere i fengsel fra ulike land ha mer til felles med hverandre enn med utdannere på andre felter i sine egne land. Et slikt felles grunnlag kan være like mye det å identifisere og ta opp felles problemer som å dele mer positive erfaringer. Med utgangspunkt i dette felles grunnlag følte komiteen at hjelpemidler for utveksling av ideer og informasjon mellom fengselsutdannere fra ulike land, både administratorer og utøvere, var meget viktig. Komiteen noterte som positivt villigheten hos The prison department for England and Wales til å sende invitasjoner til fengselslærere fra andre land om å delta på en årlig sommerskole. Den noterte seg også at flere internasjonale samlinger av bibliotekarer som arbeider i fengsler hadde funnet sted. Likevel trengs flere utvekslinger av dette slag, kanskje ledet av en Europeisk stående komite om opplæring i fengsel, muligens noe lignende Den permanente europeiske konferanse om løslatelse på prøve og ettervern eller The correctional Education Association i Nordamerika. Et internasjonalt tidsskrift om opplæring i fengsel er en annen mulighet. Men på dette stadiet bør man prioritere en europeisk konferanse som ville være en oppfølging av denne rapporten og som ville fokusere på de temaene den tar opp.

1.11 Idet den er seg bevisst de mange unike trekk som er særegne for opplæring av fanger - trekk man legger merke til over store nasjonale og kulturelle kløfter -

mente komiteen at det var nyttig hvis rapporten fikk en vid distribusjon blant de som er aktive "på grunnplanet" i opplæring av fanger, og ikke bare blir tatt hensyn til av administratorer. Dette ønsket innebærer på ingen måte at rapporten på noen måte er "det siste ord" eller en fullstendig guide til opplæring i fengsel; det springer heller fram av en dyp bevissthet om den spesielle natur opplæring i fengsel har, og fra håpet om at rapporten på en eller annen måte kan bidra til videre tenkning og diskusjon innen feltet.

1.12 Komiteens medlemmer ønsket å understreke at de verdsetter høyt CDPCs vedtak om å sette i gang denne undersøkelsen og den muligheten medlemmene fikk av Europarådet til å delta i en internasjonal dialog som angår deres eget arbeid.

Kapittel II: Mål For Opplæringen I Fengsel

Retten til å lære

2.1 opplæring i fengsler bør ha siktemål som ikke er mindre viktige enn for opplæringen i samfunnet utenfor. Særlig bør målene for opplæringen i fengsel i hovedsak være de samme som innen voksenopplæring. (Særtrekkene ved voksenopplæring er beskrevet gjennom hele denne rapporten, men særlig i avsnitt 5.2 nedenfor.) De primære målene for opplæringstiltakene i fengsel må være å gjøre det lett å nyttiggjøre seg retten til å lære som alle menn og kvinner har, og som er en nøkkel i deres menneskelige utvikling.

2.2 Retten til å lære er definert i erklæringen som ble vedtatt på Den 4. internasjonale Unescokonferanse om voksenopplæring. Den er:

- retten til å lese og skrive;
- retten til å stille spørsmål og analysere;
- retten til å fantasere og skape;
- retten til å lese om ens egen verden og til å skrive historie;
- retten til å ha adgang til utdanningsressurser; retten til å utvikle individuelle og kollektive ferdigheter.

Europarådets voksenopplæringspolitikk

2.3. I 1981 anbefalte Europarådets ministerkomite en politikk om voksenopplæring, som inntok en lignende vid og dynamisk holdning til voksenopplæring, idet den identifiserte den som, blant annet, en "fundamental faktor for likhet i utdanningsmuligheter og kulturelt demokrati." Vedlegget til denne rekommendasjonen erklærer at: "det er viktig, når det gjelder siktemålene for voksenopplæringspolitikken:

1. å betrakte voksenopplæring som en av faktorene for økonomisk og sosial utvikling;
2. å ta i betraktning innen voksenopplæring hele personen, sett i hans eller hennes totale sosiale, økonomiske og kulturelle sammenheng og i den hensikt videre å redusere enhver mulig eksisterende motsetning mellom allmennutdanning og yrkesopplæring;

3. å integrere i økende grad voksenopplæring i et omfattende system av vedvarende utdanning ved å utvikle på alle utdanningsnivåer tilnærminger og metoder som kan brukes av voksne for tilfredsstillende de forskjellige utdanningsbehov som oppstår gjennom hele livet;
4. å fremme ved hjelp av voksenopplæring, utviklingen av en aktiv rolle og kritiske holdninger hos kvinner og menn, som foreldre, produsenter, forbrukere, brukere av massemedia, borgere og medlemmer i lokalsamfunnet;
5. å relatere, så langt som mulig og ifølge nasjonale forhold, utviklingen av voksenopplæringen til livsstil, forpliktelser og problemer hos de voksne det gjelder;
6. å stimulere industri og handelsbedrifter så vel som myndigheter og offentlige tjenester til å fremme voksenopplæring ved å ta med i betraktningen, i tillegg til deres tekniske krav, treningsbehov knyttet til industrielt demokrati og sosiokulturell utvikling;
7. å oppmuntre til samarbeid, på felter som helse, livskvalitet og miljø, bolig, arbeid og sysselsetting, familie, kultur og fritid, mellom offentlige, frivillige og private voksenopplæringsinstitusjoner (medregnet universitetene) og andre utdannings- og sosiale velferdsinstitusjoner;
8. å støtte eksperimenter innen voksenopplæring som sikter mot å skape aktiviteter og arbeidsmuligheter, særlig slike som svarer på sosiale behov som ikke dekkes av frie initiativ eller av den offentlige sektor."
(Rekommendation No. R (81) 17 of the Committee of of Ministers to member states on adult education policy (Council Europe, 1981)).

2.4 En serie med forsøk som ble støttet av Rådet for kulturelt samarbeid var Prosjekt nr. 9, "Voksenopplæring og samfunnsutvikling". I rapporten fra dette prosjektet blir voksenopplæring sett på som å dreie seg om å delta og erfare heller enn om passiv tilegnelse av kunnskaper eller ferdigheter; det er et middel mennesker bruker for å utforske og oppdage personlig identitet og gruppeidentitet. Erklæringen som ble vedtatt på sluttkonferansen for Prosjekt nr. 9 anbefalte at "voksenopplæring og vedvarende opplæring må betraktes som en menneskerett og som en viktig forutsetning, ikke bare for menns og kvinners tilpasning til raske endringer i samfunnet, men også for at de skal kunne være i stand til å dra full nytte av sin evne til å forme sin egen tilværelse og spille en aktiv rolle i utviklingen." Utvikling ble i denne sammenheng sett i den vide

betydning av sosial, økonomisk og kulturell fremgang. (Adult education and community development (Council of Europe, 1987)).

Voksenopplæring i fengsel

2.5 Den viktigste oppgaven for utdannere som arbeider med fanger er å strebe etter å gjøre opplæringen i fengsel så lik som mulig denne type voksenopplæring utenfor fengslet. Med andre ord, opplæringen i fengsel har en verdi i seg selv, hvilken hensikt fengselssystemet enn måtte ha. Denne tilnærming er hensiktsmessig for ethvert fengselssystem i Europarådet.

2.6 Man må imidlertid også ta med i beregningen fengselsomgivelsene hvor denne voksenopplæringen må finne sted. Å bli fratatt friheten forårsaker lidelse og svekkelse av personligheten, og opplæring kan spille en viktig rolle når det gjelder å begrense denne skaden. Ja faktisk er det slik at de skadelige virkinger av fengselsopphold - fremmedgjøring, institusjonalisering, avsosialisering - er noe som legitimerer bruk av ekstra ressurser og anstrengelser for å gi opplæring i fengsel, sammenlignet med samfunnet utenfor. Ekte voksenopplæring kan hjelpe til å normalisere, til en viss grad, den unormale situasjonen et fengselsopphold er.

2.7 Opplæring i fengsel blir av og til også betraktet som et middel til sosialisering eller resosialisering. Dette kan Være et gyldig mål, forutsatt at det ikke oppfattes slik at det betyr å tvinge en oppførsel på folk. Ekte utdanning må respektere elevens integritet og valgfrihet. Imidlertid kan utdanning vekke et positivt potensiale hos elever og gjøre dem oppmerksom på nye muligheter og, i den forstand, gjøre det lettere for dem å velge å vende seg bort fra kriminalitet.

2.8 Mens det er hensiktsmessig at utdannere må hente sine hovedmål fra sin egen profesjon, som påpekt ovenfor, er det viktig å innse at det trenger ikke være noen fundamental motsetning mellom opplæringsmål og målene til fengselssystemet tatt under ett. De burde i virkeligheten være komplementære, slik behandlingsmålene for systemene er vedtatt i de reviderte Europeiske fengselsregler:

"64. Fengsling er gjennom frihetsberøvelse en straff i seg selv. Forholdene ved fengsling og fengselssystemene skal derfor ikke, bortsett fra i tilfeldige enkelttilfeller for forsvarlig atskillelse eller opprettholdelse av disiplin, øke lidelsen som ligger i dette.

65. Alle anstrengelser må gjøres for å sikre at systemene i institusjonene er planlagt og administrert for å:

- a. sikre at leveforholdene er forenlige med menneskelig verdighet og akseptable standarder i samfunnet;
- b. minimalisere de skadelige virkinger av fengsling og forskjellene mellom fengselsliv og liv i frihet som har en tendens til å redusere selvrespekten eller følelsen av personlig ansvar hos fangene;
- c. opprettholde og styrke de båndene med slektninger og samfunnet utenfor som vil fremme de beste interessene hos fangene og deres familier.
- d. skape muligheter for fangene til å utvikle anlegg og ferdigheter som vil bedre deres utsikter for en vellykket gjeninntreden etter løslatelse". (European Prison Rules (Council of Europe, 1987))."

2.9 Utdannere for voksne i alle situasjoner må avfinne seg med omgivelsene de arbeider i og vie oppmerksomhet til spesielle behov der; denne tilpasningen har særlig betydning i fengselsmiljø. Mye av denne rapporten vil illustrere og undersøke ting som er særegne for opplæring i fengsel. Likevel, profesjonell integritet krever at lærere og andre utdannere som arbeider i fengsel, på samme måte som personer i andre profesjoner, tar sine primære mål, sin underliggende orientering, fra sitt eget fagfelt. Derav understrekingen gjennom hele denne rapporten av aksepterte voksenopplæringsmål og tilnærming. Idet de tar begrunnelsen fra sitt eget fagfelt voksenopplæring, søker utdannere i fengsel å gi fangene anledning til å øke egenutvikling, selvaktelse og selvtillit, slik det er beskrevet i Unesco-definisjonen av retten til å lære, som er beskrevet ovenfor.

2. 10 Den særlige undersøkelseskomiteen av eksperter på opplæring i fengsel la vekt på en orientering eller en tankegang for opplæring i fengsel som er tatt fra opplæringsverdenen utenfor og som kan være atskilt fra straffeperspektiver. Men den hevdet også at en slik tilnærming kanskje er det største bidrag opplæring kan gi til trivsel hos fanger og i fengselsystemer. Hvor fanger ser at undervisningen som tilbys er av høy kvalitet, at den respekterer dem og gir dem valg og spillerom og ikke søker å manipulere dem, vil deres deltakelse være helhjertet og de vil høyst sannsynlig vokse som personer.

Kapittel III: Opplæringens Plass I Fengselssystemet

Mulig motsetning mellom opplæring i fengsel og fengselssystemer

3.1 Den type voksenopplæring som er beskrevet ovenfor er den eneste meningsfulle og effektive form for opplæring som bør drives. Det er imidlertid nødvendig å innse at der kan oppstå en viss motsetning mellom det å søke opplæring og fengselssystemer, siden opplæring fokuserer mer på personenes potensiale og oppmuntrer til deltakelse og valg. I motsetning til dette vil sikkerhetssystemer ofte i større utstrekning dvele ved det negative hos personer og søke å kontrollere oppførsel. Slike motsetninger er imidlertid ikke uforsonlige, og en opplæringstjeneste kan avdekke konstruktive valgmuligheter for fengselssystemer.

3.2 Komiteen følte at denne type motsetninger måtte tas opp slik at de da kunne bli løst. Fengsel er ofte karakterisert som en total institusjon. Fangen kan bli fratatt nesten alt ansvar for å organisere sitt eget liv. På visse felter kan opplæringssektoren og fengslet ha motstridende syn på metoder for å behandle fanger. En norsk undersøkelse dokumenterer det faktum at når der er en interessekonflikt mellom opplæring og fengslet, er det de pedagogiske interessene som taper (School Behind Bars, Skaalvik/Stenby, (1981)). Noen av problemene lærerne i denne undersøkelsen erfarte var at:

- overføring av en fange fra et fengsel til et annet kan bli gjennomført uten at det tas spesielt hensyn til kontinuitet i opplæringen;
- disiplinære tiltak gjennomført av fengselsadministrasjonen kan resultere i at en elev blir tatt ut av undervisningen for en tidsperiode;
- aktiviteter utenfor fengslet som kan være en integrerende del av undervisningen (ekskursjoner osv.) kan være vanskelige å gjennomføre;
- overfylte og undertiden uegnede lokaler kan påvirke undervisningen;
- bruk av narkotiske medikamenter.

Opplæringens bidrag

3.3 Selv om det kan være legitime forskjeller mellom opplæringens primære mål og fengslets, bidrar i praksis opplæringstilbud til god orden og sikkerhet i fengslene. Dette skjer fordi utdanningsaktiviteter hjelper menn og kvinner i fengsel til å slappe av, løse ut spenning, uttrykke seg og utvikle mentale og fysiske evner. God opplæring reflekterer tilbake til elevene deres positive kvaliteter og potensiale; det får dem til å føle seg mer menneskelige, den forbinder dem med samfunnet utenfor fengslet. Som en konsekvens blir fengslet gjort mer utholdelig, dets skadende virkning på personligheten begrenses og fangens helse og sikkerhet blir fremmet fordi han eller hun har mer mental og fysisk stimulans. Alt dette hjelper administreringen av fengsler, men det krever også en respons, *quid pro quo*, fra systemet. For at den skal blomstre, krever opplæringen i fengsel at elevene får en viss grad av frihet - fysisk rom og spillerom for bevegelse og interaksjon; psykologisk rom, hvor de kan føle seg selvstendige og gjøre valg; og spillerom for å uttrykke sine tanker og følelser.

Lik status og lønn for opplæring

3.4 Voksenopplæring kan bare ha en meningsfull rolle hvis deltakelse er frivillig. Man må anstrenge seg for å gi fanger valget mellom å delta i opplæring og delta i arbeidsaktiviteter. Innen fengselssystemet må opplæring minst ha samme status som arbeid og bør gis like mye praktisk støtte. Fanger bør ikke tape økonomisk på å delta i opplæring, verken på fulltids eller deltids basis, og derfor må samme betalingskala gjelde for begge aktivitetene. Dette er for eksempel tilfelle i Irland og Danmark. Likeledes bør ikke fanger få ulemper i forhold til løslatelsesprogram fordi de har valgt opplæring. Den særlige ekspertkomite på opplæring i fengsel noterte med tilfredshet en lignende tenkning bak de nye Europeiske fengselsreglene, som ble vedtatt av ministerkomiteen i 1987. Regel 78 slår fast: "Opplæring må betraktes som en aktivitet som oppnår samme status og grunnleggende innhold innen systemet som arbeid, forutsatt at den finner sted i den normale arbeidstiden og er del av et autorisert individuelt behandlingsprogram". (European Prison Rules (Council of Europe, 1987)).

3.5 Beklageligvis har opplæringen fremdeles i altfor mange fengsler en marginal rolle, henvist for det meste til "kveldsklasser". Komiteen betraktet opplæring som en normal aktivitet for fanger på dagtid, som får like mye spillerom og støtte som verksteder. Dette kan skape motsetning av en annen type, idet opplæring og arbeidsaktiviteter kan konkurrere med hverandre. Imidlertid vil det være en sunn spenning hvis den setter press både på arbeid og opplæring for at de skal bli

oppdaterte og gjort tilfredsstillende. Personalets holdninger til opplæring er også viktige; fengselspersonell kan være mot opplæring som de kan se som en metode fangene bare bruker for å unngå arbeid. Full offisiell anerkjennelse av opplæring som en like fullgod aktivitet som arbeid, kan hjelpe til med å overvinne disse problemene. Det kan også hjelpe å finne fram til måter fengselspersonell kan hjelpe til med å drive noen av opplæringsaktivitetene på; det samme kan det å vie oppmerksomhet til fordelene av opplæringen på treningskurs for personalet. Det er nødvendig med en generell anerkjennelse av at arbeid og opplæring er komplementære aktiviteter; hver av dem gir, på ulike måter, den enkelte spillerom for vekst og oppfyllelse.

3.6 Hvis opplæring skal gis lik status med arbeidsaktiviteter i offisiell politikk og innen systemene, følger det at administrasjonen av dommer også må være sensitiv overfor studiebehov og aktiviteter hos fangene. Man må for eksempel anstrenge seg for å plassere fanger som har interesse for opplæring i fengsler hvor de kan få god opplæring. Hvor det er mulig, bør overføringer til andre fengsler forsøke å unngå å avbryte deltakelse på kurs, kulturelle aktiviteter osv. Mens opplæringens rolle på en normal arbeidsdag er det som understrekes her, har den et viktig bidrag å komme med til andre tidspunkter også, særlig som et konstruktivt utløp i fangenes fritid og for å stimulere fanger til studieaktivitet i de periodene de er innelåst.

Fengselspersonalets holdninger til opplæring

3.7 Det faktum at noen blant fengselspersonalet har reservasjoner når det gjelder opplæring, uansett grunn, er alvorlig og utbredt nok til å kreve omhyggelig drøfting. De kan finne det vanskelig å godta at opplæring skal ha samme status som arbeid; de innser kanskje ikke at de fordelaktige bivirkninger av opplæring på sikkerhet og trygghet kan mer enn oppveie den fleksibilitet i prosedyrer som opplæring krever. Selv hvor deres egen erfaring med, eller perspektiv på, opplæring er positiv, kan de finne det vanskelig å forholde seg til den ulike stil og det ulike innhold i opplæring som er formålstjenlig for voksne. Og, bortsett fra alle disse betraktningene, kan innføring av ny opplæringsaktivitet i fengsler være vanskelig for fengselspersonalet å akseptere, ganske enkelt fordi det er nytt og de trenger tid for å tilpasse seg endring.

3.8 Det er antydning at spenningen mellom tilbudet av aktiviteter og oppretthold av kontroll er basert på en misforståelse. I en publikasjon fra UK argumenterer forfatteren (som selv er en erfaren Governor og for tiden er Regional Director) at "omsorg" øker "kontroll". Han definerer "dynamisk sikkerhet" hvorved alle

anstrengelser fra alle som arbeider i fengsler er fokusert på tre prinsipper -- "individualisme", "mellommenneskelige forhold" og "aktiviteter". Hvis formålene og prosessene hos alle som arbeider i fengsler kunne bli fokusert på denne måten, ville opplæringen som gis i fengslene betraktes som overensstemmende med fengslets mer omfattende holdning. Dessuten, en slik tilnærming til "dynamisk sikkerhet" ville utvide rollen til hele personalet. Fengselpersonalets begrensede rolle, kombinert med de begrensede muligheter de selv kan ha for å fortsette egen utdanning, gir dem ofte et negativt syn på opplæringssektorene. Mange av fangene og mange blant fengselpersonalet trenger tilgang til en "ny sjanse" muligheter, men det er nødt til å oppstå motvilje hvis personalet ser at disse bare blir gjort tilgjengelige for fanger. En videre rolle for fengselpersonalet, kombinert med økte muligheter for trening, ville bedre deres selvbilde og redusere deres motvilje. (Ian Dunbar, *A Sense of Direction* (Home Office, 1985)).

3.9 Spillerrommet for utvikling på dette feltet kan ses langs en skala. I den ene enden er der en uformell og uoffisiell ordning hvor undervisningspersonalet i fengsel, gjennom sin kontakt med opplæringstilbud i samfunnet, gir råd til fengselsbetjeningen om utdanningsmuligheter for dem selv og deres familier. I den andre enden ville det være en formell stilling hvor opplæringssektorene hadde et anerkjent oppdrag på å være opplærings- og treningsressurs for hele fengslet. For effektivt å kunne fylle denne funksjonen, ville sektoren trenge nære forbindelser med de som gir og de som godkjenner opplæring og trening i samfunnet, for å sikre at treningen og kvalifikasjonene man oppnådde hadde nasjonal gyldighet. Andre arbeidsområder som faller innenfor skalaen omfatter det å gi hjelp til fengselspersonell som tar eksamener for opprykk, idet man sikret at de har muligheter for å lære og holde seg oppdatert om utviklingen i ny teknologi og å trene dem med tanke på en rolle i opplæringen slik at, formelt eller uformelt, er de bedre i stand til å forberede de innsatte på løslatelse.

3.10 Likevel, selv om opplæringstilbudet til fanger kan, som et velkomment biprodukt, bidra til god orden eller til en mer positiv atmosfære i et fengsel, må det, når alt kommer til alt, gis til fangene for sin egen skyld, idet det tar sin mening og retning fra en filosofi om opplæring.

Kapittel IV: Deltakere Og Motivasjon

Elever i fengsel

4.1 Det er viktig at alle personer som er opptatt med å gi undervisning i fengsel blir oppmuntret til betrakte de som er i klassene som voksne som er involvert i vanlige voksenopplæringsaktiviteter. Elevene må bli behandlet som ansvarlige personer som har muligheter for valg. Med andre ord må fengselsmiljøet bli tonet ned og elevenes tidligere kriminelle oppførsel bør holdes i bakgrunnen, slik at den normale atmosfære, interaksjonen og prosessene i voksenopplæringen kan blomstre som de ville gjort i samfunnet utenfor. Det som er fundamentalt for en slik tilnærming, er at opplæringsprogrammet må være basert på de individuelle behov hos dem som deltar.

4.2 Når man undersøker opplæringsbehovene til dem som er i fengsel, kan man gjøre noen generaliseringer. En stor prosentdel av fangene er personer som er meget ugunstig stilt, med mye erfaring i å mislykkes. Disse fangene har hatt lite eller intet av arbeid eller yrkesopplæring i sitt liv. De har lavt selvbilde og de mangler ferdigheter for å delta aktivt. De ser på seg selv som personer som har mislykkes på skolen. I utgangspunktet vil de være overbevist om at opplæring ikke har noe å by dem. Mange vil ha store lese- og skrivevansker og en tilhørende følelse av stigma.

4.3 Slike personer er en betydelig utfordring for utdannere, ikke minst når det gjelder å overtale dem til å delta i det hele tatt. Å motivere slike menn og kvinner til å delta og deretter utvikle seg i opplæring, krever mye oppfinnsomhet og oppmuntring fra lærerne. Hovedoppgaven er å gjenoppbygge elevens tillit til sitt eget potensiale. Dette krever at utdannere fjerner seg enda lenger bort fra tradisjonelle tilnæringsmåter og holdninger som er typiske for fengsler-- og i høy grad, bort fra mange av de tradisjonelle aspekter ved skoler.

Et dynamisk motivasjonsbegrep

4.4 Temaet motivasjon krever videre utforskning. Komiteens mandat satte søkelyset på spørsmålet, idet det ble forlangt at man skulle studere "ordninger for å oppmuntre fanger til å skaffe seg opplæring i fengsel og til å fortsette opplæringen etter løslatelse". Komiteen følte at de spesielle behovene hos størsteparten av fangebefolkningen, som nettopp er beskrevet, og, særlig deres

negative erfaring med utdanning i barndommen, måtte være langt framme i bevisstheten. Således er en oppgave lagt på lærerne om å gjøre godt igjen noe av fortidens skade og overvinne de lave forventningene hos sine potensielle elever. Motivasjon må derfor betraktes som et dynamisk begrep, idet det som fremkommer som lav motivasjon hos fanger, forstås som et resultat av tidligere erfaring (på skolen og andre steder). For lærere i fengsel ville det være både en urettferdighet overfor klientene og en taktisk feil å ta i bruk et statisk motivasjonsbegrep (hvor den lave mottakelighet tilskrives utilstrekkelighet i individets personlighet).

4.5 Heldigvis viser erfaringen at hvor man inntar fantasirike tilnærminger og undervisningen gis nok rom innen systemene, vil fangenes engasjement og ytelser ligge på et høyt nivå. Det som følger er en undersøkelse av noen av de faktorene som påvirker fangenes deltakelse i opplæring.

Lønn

4.6 Som allerede nevnt går European Prison Rule Nr 78 (Europeisk fengselsregel nr 78) inn for samme status og samme grunnlønn for arbeid og opplæring. Hvis fanger mottar mindre økonomisk ved å velge opplæring, vil klart mange potensielle deltakere forsvinne. Det er ikke holdbart å anvende forskjeller i inntekt som er parallelle med de som knyttes til arbeid og utdanning i samfunnet; det er snarere et spørsmål om å vurdere den relative nytten av opplæring og arbeid for fangene. Komiteen tror at ting viktigere enn produktivitet er involvert her, og at fanger som er involvert i opplæring ikke må bli urettferdig straffet gjennom tap av lønn.

Fysisk og sosialt miljø

4.7 Det fysiske og sosiale miljøet der opplæringen finner sted kan enten styrke eller svekke fangens motivasjon. Det er viktig at opplæringsaktivitetene, så langt som mulig, finner sted på et atskilt sted hvor en attraktiv atmosfære kan skapes, slik at opplæringssentret blir noe av en oase for fangen innen fengslet, men også et sted som er forskjellig fra skoleundervisning på mange måter - med hensyn til atmosfære, organisering, metoder, fag og aktiviteter som tilbys - som det passer seg en plass for voksenopplæring.

Opplæringens status i fengsel

4.8 En dansk undersøkelse av fangenes motivasjon for opplæring identifiserte de relativt lave lønninger man fikk når man deltok i opplæring, og negative holdninger til opplæring blant personalet og medfanger som de viktigste demotiverende faktorene. Disse to faktorene henger sammen, for lav lønn er et signal både til fange og personale om at opplæring gis lav prioritet sammenlignet med produktivt arbeid. Opplæringens status blir også redusert i fengslet når den tildeles en marginal tidsplassering i fengseldagen, hvis den, for eksempel, finner sted i fritiden etter produktivt arbeid, eller hvis arbeid har førsteretten til visse tidsperioder. Likeledes, hvis de fysiske lokaliteter og fasilitetene som tildeles opplæring er dårligere enn for arbeid, undergraves opplæringens status ytterligere. Anerkjennelsen som er gitt opplæring i Europeisk fengselsregel No. 78 er et viktig skritt fremover i politikk, men den trenger å bli fulgt opp med praktisk handling for å fjerne reservasjonene hos mange av fengselspersonalet, både på høyt og lavt nivå, når det gjelder opplæring for fanger.

En viss grad av autonomi for opplæringssektoren

4.9 En av de vanskeligste og mest komplekse sakene som utdannere må finne ut av, er hvordan de står i forhold til fengselssystemet som helhet og i forhold til fanger. Opplæringsarbeid må helt klart utføres innenfor de begrensninger som er bestemt av fengselsmyndighetene på basis av sikkerhet og andre generelle mål for fengselssystemet. Imidlertid vil mange fanger være tilbøyelige til være mistenksomme overfor opplæring, og til å se den som en mekanisme for å manipulere dem, hvis den er for tett assosiert med det generelle fengselssystemet. Hvis de føler at for å delta i utdanning må de kapitulere psykologisk overfor fengselssystemet, er det sannsynlig at de avslår den. En viss grad av autonomi for opplæringssektoren er derfor hensiktsmessig. Dessuten krever den orienteringen på voksenopplæringen som komiteen anbefalte at man gir litt armslag eller avgjørelsesmyndighet til dem som er involvert i opplæring i fengsel i måten de forholder seg til sitt arbeid på. Kriminalitet kan selvfølgelig ikke tåles og det nyttesløse ved et kriminelt liv kan godt tas opp som et tema i klassen, men der finnes aspekter i fangens kultur som utdanneren for voksne må respektere, eller i det minste akseptere. Disse aspektene kan inkludere et kritisk syn på autoritet, sinne over sosial urettferdighet, solidaritet med hverandre under motgang osv. Som på ethvert felt i voksenopplæringen er respekt og akseptering av elevene og potensielle elever avgjørende for motivasjon og deltakelse. Den høye grad av profesjonalisme som kreves av utdanneren for voksne som arbeider i fengsel, indikeres gjennom kravet om at han eller hun må vise elevene slik respekt og

akseptering (akseptering av personen, men ikke av forbrytelsen) mens man på samme tid arbeider innenfor de rammene som er satt opp av fengselsmyndighetene og unngår å bli manipulert av fangene. Hvor denne respekten og aksepteringen vises, kan en hvilken som helst fange føle seg i stand til å delta i opplæringen.

Kvalifikasjoner

4.10 Det er meget viktig for mange fanger å oppnå kvalifikasjoner som er de samme som er tilgjengelige i samfunnet utenfor. Slike kvalifikasjoner er ønskelige fordi de er nyttige senere i livet, og også fordi statusen på slike prestasjoner vil være mye større enn kvalifikasjoner som er opprettet spesielt for opplæring i fengsel. At man setter fanger i stand til å oppnå kvalifikasjoner med høy anseelse må imidlertid ikke bety at man utelukker kurs og aktiviteter som mer direkte sikter mot å oppnå personlig utvikling, økt selvtilit osv., og som er laget spesielt med tanke på individuelle behov.

Rekruttering og "opplæringsmarkeder"

4.11 Det vil kreves særlige anstrengelser for å nå enkelte fanger som kunne ha utbytte av opplæring og oppmuntre dem til å delta, og disse tiltakene vil variere med størrelsen på fengslet, graden av bevegelse som er tillatt innenfor eller utenfor det, om de fleste fangene soner lange eller korte straffer osv. Som et minimum burde en brosjyre som beskriver opplæringstilbudene og som er attraktiv og lettlest bli gjort tilgjengelig for alle fanger like etter at de kommer inn i et fengsel. Men direkte personlig kontakt mellom utdannerne og potensielle elever er å foretrekke, og man burde gjøre spesielle anstrengelser for å oppmuntre de som har lav tillit til sin egen læreevne. Noen ganger er det mulig for en lærer å møte hver nykommer individuelt, eller i det minste møte hver langtidsfange på denne måten. Et godt middel for å trekke oppmerksomhet mot opplæringsaktiviteter i nederlandske fengsler er "opplæringsmarkedet", som er et møte mellom et opplæringsteam og en gruppe innsatte, vanligvis omtrent tyve til tredve hver gang. På dette møtet presenterer opplæringsteamet informasjon om de forskjellige kurs og aktiviteter som er tilgjengelige og viser metodene som brukes på video eller ved annet materiale. Atmosfæren er uformell, som på en åpen dag på et voksenopplæringscenter, og man serverer kaffe og te for at de innsatte skal føle seg vel. Detaljer om et forestående opplæringsmarked sendes rundt i fengslet, inkludert annonseringer via tv eller radionett.

Undervisningsmetoder

4.12 Kvaliteten på selve opplæringen vil være den viktigste faktor som påvirker i hvilken grad fangene blir engasjert i den. Jo mer valg og respekt fangen får, og jo mer relevante kursene og aktivitetene er for hans eller hennes liv, jo større vil antallet være som søker å delta. Undervisningsmetodene som velges er avgjørende når det gjelder å stimulere fangene, og de er det i stadig større grad når høy arbeidsledighet betyr at bedre arbeidsutsikter er en mindre drivkraft. Undervisningsmetoder blir diskutert mer uttømmende i neste kapittel, men noen viktige trekk som kreves for å oppmuntre fanger til å delta og lykkes, kan man merke seg:

- a. en orientering mot voksne;
- b. en forbindelse med elevens daglige erfaring;
- c. frivillig og aktiv deltakelse fra elevens side;
- d. små grupper som gir rom for individualiserte opplegg; e. integrering av opplæring og trening; f. bruk av modulstrukturerte kurs.

4.13 Et siste punkt må understrekes, et som har å gjøre med motivasjonens dynamiske natur. Gitt den lite lovende bakgrunnen til så mange fanger, er det ikke overraskende at noen i begynnelsen kommer til opplæringen med, i beste fall, "blandede motiver". Fanger kan, for eksempel i begynnelsen melde seg på kurs av ren nysgjerrighet, eller fordi (for menn) det gir dem en mulighet til å møte kvinner, eller der er en avslappet atmosfære, eller de kan snakke friere, eller de føler at de blir behandlet mer som normale mennesker, eller de kan koke "hjemmelaget" mat osv. Dette er normale ting som opptar mennesker og bør aksepteres, iallfall i begynnelsen. Det setter lærerne i stand til å få kontakt med fangene og en god lærer vil benytte seg av disse "åpningene", idet han hjelper elevene til å se nye muligheter og avsløre talenter som de selv ikke hadde erkjent tidligere, slik at de etter hvert vil få mer alvorlige mål. En slik tilnærming er ikke uvanlig, for mange personer deltar i voksenopplæringsklasser i samfunnet ut fra "blandede" motiver også (og særlig av sosiale grunner), og de med en begrenset tidligere opplæring kan være ganske vage i begynnelsen med hensyn til hva de ønsker eller kan oppnå ved å delta i en klasse.

Kapittel V: Metoder Innen Voksenopplæring

Ugunstige opplæringsforhold

5.1 Hovedpunktene i måten en utdanner for voksne nærmer seg sitt arbeid i fengselsmiljø på, er de samme som i samfunnet utenfor. Målsettingen og type kurs og aktiviteter som tilbys ligner hverandre, og det samme gjør undervisningsmetodene. Noen av de problemene man møter kan være forskjellige og fangebefolkningens lite gunstige utgangspunkt - som skyldes, for det første de bakgrunnsfaktorer som ble beskrevet i forrige kapittel og, for det andre, det faktum at de er i fengsel - vil selvfølgelig reflekteres i mange aspekter ved opplæringen. Men, fundamentalt sett er de metodene som voksenutdanneren bruker når han planlegger, leder og tilpasser kursene og aktivitetene de samme som om arbeidet ble gjort utenfor. I virkeligheten kan formen, innholdet og problemene ved opplæringen i et fengsel være meget likt arbeid med lignende grupper utenfor som er sosialt eller utdanningsmessig ugunstig stilt. Dette kapitlet undersøker undervisningsmetoder i voksenopplæring slik de anvendes i et fengselsmiljø.

Trekk ved voksenopplæring

5.2 Voksenopplæring har noen spesielle trekk. Særlig medfører den en høy grad av deltakelse fra eleven når det gjelder å bestemme innholdet og læremåten samt vurderingen av den læringen som er oppnådd. Ofte er det mulig for elevene å overta hele organiseringen av begivenhetene; dette gjelder særlig sportsaktiviteter og kulturelle begivenheter. Voksenopplæring knytter også mye mer enn skoleundervisning forbindelser til livserfaringen hos elevene det gjelder. Som en gruppe lærere i fengsel uttrykte det, "den voksne elev har uendelig mye mer kunnskap om verden enn selv det mest gunstige stilte barn". (Adult basic education in prison establishments in Northern Ireland: a report by a working party (Northern Ireland Office, 1988)). Samtidig med at man betoner deltakelse legges det vekt på aktive måter å lære på, som er mer hensiktsmessige enn tradisjonelle, mer passive måter. Komiteen følte at den form for undervisning den forestilte seg for fanger er meget nær opplæring i samfunnet, som er beskrevet i en rapport fra Europarådets Råd for kulturelt samarbeid: "Læring er (. . .) basert på motivasjon, målrettet og forbundet med problemløsning. Den blir ikke fremmet av det tradisjonelle lærer-elevforholdet og passer heller ikke inn i den tradisjonelle klasseroms læring. Opplæring i samfunnet dreier seg om å delta og erfare, heller

enn å lytte på en passiv måte til lærerens stemme." (Adult education and community development (Council of Europe, 1987)).

5.3 Med utgangspunkt i disse trekkene må fremgangsmåtene i undervisningen være meget fleksible, slik at man kan tilpasse seg ønskene og preferansene hos deltakerne. Der må være så mye valg som mulig mellom forskjellige aktiviteter og studieområder også innen kursene. Så langt det er mulig utarbeides pensum i samarbeid mellom elever og lærere i fellesskap. I en rekke institusjoner i Nederland er der en overenskomst, hvor elever og lærer uformelt inngår en "kontrakt" for å dekke et spesielt studieområde; således innfører man både ansvar og deltakelse for eleven.

Høy "gjennomtrekk" av elever

5.4 Forholdene i fengsel krever videre fleksibilitet i undervisningsmetoder. Ofte vil der være en høy gjennomtrekk av elever, fordi de blir løslatt eller overført; de har behov for å begynne på kurs med uregelmessige mellomrom; mange vil bare ha korte dommer. I tillegg er der spesielle forhold ved de som er i varetekt. I lys av dette har korte, modulstrukturerte kurs betydelige fordeler. De setter elevene i stand til å fullføre noe som er umaken verd i løpet av en kort tidsperiode - noe som er særlig viktig for de som knapt har fullført oppgaver før. Dessuten kan det gjøre det mulig for eleven å fortsette med samme kurset etter løslatelsen. Knyttet til spørsmålet om modulstrukturerte kurs er utviklingen av emnekurs, vanligvis korte kurs om temaer som er av interesse for elevene, men utenfor konvensjonelle fag. Helseundervisning er et eksempel på dette.

Små grupper og individualiserte programmer

5.5 Både elevenes behov og forholdene i fengsel peker mot andre trekk i undervisningsmåter. Små grupper, hvor noe oppmerksomhet kan vies individualiserte programmer og som kan takle uregelmessig inntak, er vanligvis hensiktsmessige. Det kreves ofte at lærerne må produsere sitt eget materiale, siden tekster for barn ikke vil være relevante, og man bør dra nytte av de særlige interesser og erfaringer som de aktuelle voksne elever har. For eksempel i lese- og skriveopplæring er bruk av elevens egne ord og historie (diktert eller tatt opp på bånd hvis nødvendig) som tekst, en meget viktig metode.

Fjernundervisning

5.6 Komiteen ble i mandatet spesielt bedt om å studere korrespondansekurs. Disse kursene involverer vanligvis et eksternt institutt som sender studiemateriell og oppgaver til en elev, som sender tilbake de utførte oppgavene til instituttet, som , i sin tur svarer i skriftlig form, med rettelser, kommentarer osv. Med andre former for "fjernundervisning" kan der være enda mindre tilbakemelding, som når man bruker audio- eller videokassetter. Der regner man med at eleven arbeider selvstendig og overvåker sin egen fremgang. Ofte er audiovisuelt og skrevet materiale kombinert, og noen ganger (som med de britiske og nederlandske åpne universiteter) er disse supplert med samlinger hvor man kan møte lærerne ansikt til ansikt.

5.7 Kurs av denne typen må betraktes i lys av de kommentarer som er gjort om metoder i voksenopplæringen. Komiteen konkluderte med at ulempene ved korrespondansekursene og andre former for fjernundervisning, når de blir brukt i fengsel , er slik at bare en meget begrenset bruk av dem er tilrådelig. Ofte gir de eleven lite spillerom til å relatere kursene til egen erfaring og eget miljø. Innholdet i kursene er statisk og derfor kan man ikke forhandle om det, slik at det vesentlige elementet deltakelse fra elevene i utformingen av studiet for det meste mangler. Det viktigste av alt, der er ofte liten eller ingen ansikt til ansikt undervisning eller kontakt med andre elever som er involvert i fjernundervisningsmetoder; umiddelbar interaksjon, kontroll, hjelp, råd eller anerkjennelse er ikke mulig. Det er derfor meget vanskelig å holde ved like motivasjonen og slike kurs er særpreget av en meget høy frafallsandel, med mindre forkurs og løpende rådgiving og utvalgsprosedyrer er virkelig gode. Andre ulemper er at slike kurs, anvendbare for kognitive ferdigheter, er mye mindre egnet til læring som involverer praktiske ferdigheter eller utvikling av holdninger.

5.8 Komiteen følte imidlertid at for et lite antall fanger passer fjernundervisning. Dette er vanligvis tilfelle for studier på universitetsnivå eller andre avanserte studier, hvor studentens tidligere kunnskaper, ferdigheter og motivasjon er tilstrekkelig til å holde seg til et program for selvstudium. Selv på dette nivået økes imidlertid studentens utsikter i høy grad hvis man kan tilby noe ansikt til ansikt rådgivning og undervisning, og hvis de som studerer det samme eller lignende kurs kan komme sammen med jevne mellomrom for å gi hverandre støtte og hjelp.

5.9 Institusjoner som Åpne universiteter har virkelig den enorme fordelen at de kan gjøre et bredt utvalg av kurs tilgjengelig på områder som ikke kan dekkes på andre måter,

enten fordi så få studenter ville være interessert i slike emner, eller fordi kvalifiserte lærere ellers ikke ville være tilgjengelige. Hvor en slik adgang finnes, er det viktig at fangene, så langt det er mulig, får nytte godt av det vide valget. En annen fordel ved fjernundervisning er selvsagt at for fanger er det mye lettere å fortsette kursene etter at de er overført fra et fengsel til et annet,-eller når de forlater fengslet.

Personlige datamaskiner

5.10 Mange av de samme kommentarer gjelder bruk av personlige datamaskiner(PCer) til undervisningen. Mens disse har viktige fordeler i spesielle situasjoner, trenger utdannere å bli klar over hvordan de best kan brukes. Sikkert nok er det viktig at de blir avmystifisert, at elever får en viss fortrolighet med dem. For et lite antall vil programmering være et viktig studieområde, og vil by på arbeidsmuligheter også. Men enda viktigere, PC'en er et nyttig hjelpemiddel i mange læresituasjoner, også i lese- og skriveopplæring. Det må imidlertid understrekes at det representerer bare en type hjelpemiddel som er nyttig når det gjelder å supplere lærerens arbeid, og det er ikke nødvendigvis mer nyttig enn andre hjelpemidler som også må være tilgjengelige, som tavle, skrivemaskin eller kassettspiller.

5.11 Personlige datamaskiner kan brukes mest effektivt hvor man innser begrensningene ved dem - noen vil finne dem upersonlige, det kan være vanskelig å bringe elevens erfaring inn i læresituasjonen og de er ikke særlig egnet for å undervise affektive ferdigheter. Likevel, betraktet som et pedagogisk hjelpemiddel blant mange andre for å hjelpe læreren, kan PC'en være meget nyttig idet den innfører en ny og spennende dimensjon i læringen for mange, en dimensjon som sannsynligvis vil være særlig attraktiv for yngre elever. Et meget viktig fortrinn den har, er at den gir brukeren en grad av kontroll over sin egen læring og av uavhengighet av læreren. Og den erfaringen av å mestre et hjelpemiddel og kontrollere sin egen læring kan gi større utbytte for elevens selvbilde og selvtillit.

Kombinasjonen opplæring og arbeid

5.12 Mange av trekkene ved de undervisningsmetodene som ble anbefalt ovenfor - deltakelse fra eleven, aktiv heller enn passiv læring, individualiserte programmer osv. - blir ofte assosiert med en "liberal" stil i voksenopplæringen. Man føler ofte at slike fremgangsmåter ikke er så anvendelige på andre typer

opplæring for voksne, som yrkesopplæring. Komiteen anså imidlertid tvert imot en slik metodikk som like viktig i yrkesopplæringen. Behovet for fleksibel og innovativ undervisning når man forbereder folk for arbeid, blir fremhevet når gruppen som skal undervises er sammensatt av marginaliserte, unge mennesker med små utsikter til arbeid (som er tilfelle med mange av de som er i fengsel).

5.13 Den danske erfaringen med å undervise gjennom "prosjektarbeid" illustrerer en slik tilnærming. Kombinerte opplærings/produksjonsprosjekter tar en metodikk som er utviklet på universiteter i Danmark og anvender den på unge arbeidsløse, som a) har sluttet skolen tidlig, ofte før endt obligatorisk skolegang, b) har ikke fullført noen yrkesopplæring i det hele tatt, og c) aldri har arbeidet innen en bransje. Man fant at for slike ungdommer var ikke tradisjonelle treningsverksteder noen suksess, men i løpet av de siste ti år har man oppnådd en betydelig suksess gjennom "prosjektarbeid", både innenfor og utenfor fengslet.

5.14 Prosjektarbeid er oppgave- eller problemorientert, selve oppgaven ligner på mange som blir utført ved mer tradisjonelle midler i yrkesopplæring, for eksempel å bygge en mur, lage en stol eller en båt, pusse opp en stue osv. Men måten dette gjøres på nå er annerledes. Der er større vekt på læring enn på produksjon, idet hovedmålet er å hjelpe disse ungdommene å lære hvordan de skal arbeide og /eller å lære å lære. Oppgavene må være innrettet mot praktikantenes evne og må inneholde treningsmuligheter, og læringen som trengs for disse oppgavene krysser vanligvis faggrensene. Det er også avgjørende at resultatet av arbeidet kan brukes, enten av institusjonen selv eller elevene, eller at det gjøres tilgjengelig for salg.

5.15 I disse prosjektene er prosessen viktigere enn produktet. Elevene vinner kunnskap gjennom oppgavene, men, enda viktigere, de blir interesserte i læring og arbeid, og utvikler sin ansvarsfølelse. Prosjektene er kontrollert av praktikantene, like fra innføringsfasen hvor elevene diskuterer sine behov og interesser og oppgaven som skal utføres, gjennom planlegging av arbeidsformer, metoder, nødvendig læring osv. til produksjons- og evalueringsfasene.

5.16 Danmark tar sikte på å involvere en fjerdedel av alle innsatte i slikt prosjektarbeid, som har vist seg å være meget vellykket så langt. Det medfører imidlertid en utfordring både for lærere og instruktører i yrkesfag, som blir oppfordret til å tenke og handle på en fullstendig forskjellig måte. De må nå lede en prosess som er mye mer kompleks enn meddeling av deres "ekspert" kunnskap til dem uten kunnskap. Mange av trekkene i den danske frengangsmåten var også tydelige i et pilotprosjekt i forberedende yrkesopplæring i Everthorpe Youth Custody Centre i England. (Pre-vocational education: an inside story (Further

Education Unit, 1987)). Svenske fengsler rapporterer også om anstrengelser for å integrere læring på en dynamisk måte i produksjonen, og også der har tidlige prosjekter gitt for det meste positive resultater.

Evaluering

5.17 Alle lærere bør hele tiden revurdere sine mål, innhold og metodikk i lyset av erfaring. Når det gjelder voksne, bør elevene selv bidra til denne evalueringen, og det faktum at man er fange, bør ikke nekte noen anledningen til og ansvaret for å bidra med bedømmelse av opplæringen. Der er også et behov i utdanningsinstitusjoner for å forsikre seg om at deres mål, program, metoder, lærerressurser og resultater blir evaluert. Komiteen understreket hele tiden behovet for at opplæringen "innenfor" skal være sammenlignbar med og bli målt mot opplæring "utenfor". Dette medfører at den må bli evaluert av dem som har ansvar for dette i samfunnet. Uavhengige inspeksjonssystemer, særlig de som blir brukt av utdanningsdepartementer og myndigheter, bør få oppgaven å lage vurderinger som er like de som lages om utdanningstilbudet i samfunnet. I tillegg burde opplæringssektorene i fengsel selv evaluere sin innsats på en systematisk og objektiv måte, og tilpasse sin strategi i lyset av en slik undersøkelse. Direktører og annet personell i fengselssamfunnet bør også involveres. Ikke bare er deres synspunkter viktige, men prosessen ville gjøre mye for å bryte ned barrierene mellom utdannerne og resten av fengselssystemet. Komiteen merket seg hvordan et dokument utgitt av The Inner London Education Authority, "Keeping the Institute Under Review", utformet som et foreslått rammeverk for selvevaluering av voksenopplæringsinstitutter i EF, blir tatt inn for mulig bruk av opplæringsstaben i fengsler i England og Wales. (Keeping the Institute Under Review (Inner London Education Authority (ILEA), 1985)).

Kapittel VI: Muligheter Til Å Lære

Å bestemme innholdet i opplæringen

6.1 Når man bestemmer innholdet i opplæringen i fengsel, er det to faktorer som er viktige. For det første: hva trenger og hva ønsker fangene? For det andre: hva tilbyr den beste voksenopplæringspraksisen i samfunnet? God voksenopplæring innstiller seg etter kundenes ønsker, og dette prinsippet bør også anvendes på fanger. I begynnelsen kan det faktisk at de bare i begrenset grad er klar over hva som er mulig, i sin tur, begrense deres valg, og derfor må opplæringen søke å identifisere og stimulere deres latente ønsker og reagere fleksibelt når interessene melder seg. Kursene må ikke begrenses til konvensjonelle fag ; det er den potensielle elevs rett til å lære som er altoverskyggende, og enkelte lærebehov behøver ikke å bli dekket av en tradisjonell akademisk klassifisering.

Interaksjon med samfunnet

6.2 Politikken som går ut på å søke å anvende de beste standarder og den beste praksis som anvendes utenfor også i opplæringen i fengsel, gjør klart opplæringen mer vellykket, men den fører også en grad av "normalisering" inn i fengselslivet. Hvor de innsatte ikke får lov å forlate fengslet for å delta i opplæring, kan denne normaliseringen utnyttes maksimalt gjennom nære bånd mellom opplæringsaktiviteter inne og de institusjoner utenfor fengslet som tilbyr dem. For eksempel kan et fengselsbibliotek være del av den offentlige bibliotekstjeneste; innen sport bør lag utenfra spille mot lag i fengslet; kulturelle aktiviteter bør involvere interaksjon mellom kunstnere innenfra og utenfra; debatter kan involvere ordskifte mellom fanger og folk fra samfunnet; yrkesopplæring i fengsel bør ha forbindelse til industri utenfor. En slik interaksjon kan legitimeres, ikke bare ut fra utdanningsmessige grunner, men også for å redusere fengslets og fangenes isolasjon og innføre en "byatmosfære" i fengslet.

Mangfold i tilbudet

6.3 De følgende kapitler i denne rapporten vil undersøke mer i detalj hvordan spesielle elementer i opplæringen (yrkesopplæring, bibliotekstjenester, fysisk fostring, kreative aktiviteter og sosial opplæring) kan brukes for å tilfredsstille fangenes behov og også danne et bindeledd med samfunnet utenfor. Hvert av

disse områdene representerer læremuligheter, som på ulike måter og i ulike kombinasjoner, kan være til hjelp for ulike fanger. Mangfoldet i tilbudet er viktig siden de individuelle behov og fangenes livsforhold varierer mye. Og der må være mangfold ikke bare i mengden av kurs og aktiviteter, men også i nivået på de tilbudene som gis. Ofte finner man i fengslene et velutviklet pensum for grunnutdanning og høyere utdanning. Der er imidlertid et behov for å utvikle pensum for flertallet av fanger, som har behov som ligger mellom disse to ytterpunkter. Behovet for denne utviklingen er ofte like stort i voksensamfunnet utenfor som i fengslet, og krever at man fjerner seg fra eksamener som er blitt laget for barn på skole. Noen grupper vil kreve spesiell oppmerksomhet og særlige variasjoner i programmet som tilbys og metodene som anvendes, for eksempel unge voksne, kvinnelige fanger og utenlandske fanger.

Grunnopplæring

6.4 I hele Europa er andelen av personer med lese- og skrivevansker mye større i fengsler enn i samfunnet ellers. Antallet fanger som ikke kan lese eller skrive i det hele tatt er høyt nok, men når de som har et delvis lese- og skriveproblem (det vil si en evne til å lese eller skrive litt, men som fremdeles føler de har store vansker med å lese og skrive) tas med, er fangebefolkninger hvor en tredjedel eller mer har slike problemer, vanlig. Det er ikke lett å være nøyaktig på dette feltet fordi identifisering og måling er problematisk. Skillet mellom de som kan lese og skrive og de som ikke kan det, er ganske tilfeldig - det finnes i virkeligheten en skala som strekker seg fra fullstendig manglende lese- og skriveevne, over delvis lese- og skriveevne, til de som kan lese eller skrive rimelig bra, men som har betydelige staveproblemer. Mange autoriteter definerer nå de som har lese- og skriveproblemer som personer som selv føler at de har et lese- eller skriveproblem. (A. H. Charnley og H. A. Jones, *The concept of Success in Adult literacy* (ALBSU, London 1979)). Vanligvis har disse personer hatt noe skolegang og har middels eller nesten middels intelligens. Det er viktig å legge merke til at lese- og skriveproblemer som diskuteres her, må holdes atskilt fra språkproblemer hos utlendinger og de som tilhører minoritetskulturer, og de må også betraktes atskilt fra lærevansker hos personer med lav intelligens.

6.5 Slike lese- og skriveproblemer hos voksne er ikke begrenset til fengsler. Imidlertid skyldes det større omfanget blant fanger muligens at både kriminalitet og lese- og skrivevansker har sin opprinnelse i deprivasjon. En fransk undersøkelse, som bruker en temmelig snever definisjon av problemet, fant at mens andelen av analfabeter i hele befolkningen er omtrent 4%, er tallet for fanger 12%. Misforholdet er av et tilsvarende omfang i andre land.

6.6 De som har lese- og skriveproblemer fortjener spesiell oppmerksomhet fra utdannere i europeiske fengsler. En slik prioritering legitimeres, ikke bare på grunn av det store antall som har slike problemer, men også fordi de som har lese- og skrivevansker lider akutt. Deres utsikter til arbeid er sterkt begrenset, deres selvrespekt og selvtillit kan bli meget svekket, deres sosiale liv kan bli innskrenket. I fengsel kan de føle seg ekstra sårbare, både i forhold til fengselspersonalet og medfangene, og noen vil gjøre store anstrengelser for å skjule problemene sine. Manglende evne til å skrive eller lese brev eller å beskjefte seg med lesing i den tiden de er innelåst kan i høy grad øke belastningen av dommene. Betydningen av problemet og vanskeligheten med å identifisere mange som lider, plasserer et ansvar på alt fengselspersonell for på en taktfull måte å legge merke til de fangene som har lese- og skrivevansker og oppmuntre dem til å lære.

6.7 Selv om det er noen likhetspunkter mellom å lære voksne å lese og skrive og grunnopplæring av barn, er det viktig at en undervisningsmetodikk for voksne anvendes fullt ut på dette arbeidsfeltet. For problemet er langt mer enn bare et teknisk et som går ut på å tilegne seg lese- og skriveferdigheter. Hos voksne kan de tekniske vansker godt være underordnet i forhold til en sterk følelse av stigma og en generell følelse av mislykkethet eller mangel på selvtillit. Dette kommer av den nøkkelrolle lese- og skriveferdighet har i samfunnet og den måten hvorpå manglende lese- og skriveevne ofte (feilaktig) antas å være synonymt med uvitenhet.

6.8 Således er voksenopplæringsmetodene som er beskrevet i foregående kapittel også relevante for lese- og skriveopplæring. Innledende og fortløpende deltakelse fra eleven i en dialog med læreren ved vurdering av ens egen situasjon og ved planlegging av opplæringen (det vil si hva man kan og ikke kan, hvilke siktemål man må sette seg, hva slags læremetoder passer best for en, hvilke interesser skal innlemmes i undervisningen) er meget viktig. Formelle tester i leseferdighet, særlig slike som er laget for barn, er derfor unødvendige som en måte å vurdere på, og kan faktisk virke mot sin hensikt. Samtidig som støtten fra en læregruppe er viktig for eleven for å overvinne stigma og isolasjon, må lærere også gi hver elev personlig oppmerksomhet individuelt. En detaljert beskrivelse av anvendelse av voksenopplæringsmetoder i grunnopplæring i fengsel finnes i rapporten fra en arbeidsgruppe av lærere i fengsler i Nord-Irland. (Adult Basic Education in Prison Establishments in Northern Ireland (Northern Ireland Office, 1988)).

6.9 Voksne med lese- og skrivevansker takler dem og overvinner dem på ulike måter. Derfor trengs fantasi og anstrengelse for å tilby et mangfold av læremidler

som kan hjelpe dem, både i leseog skriveklassene og gjennom hele opplæringsprogrammet. Datamaskiner, skrivemaskiner, kassettspillere, aviser og bøker er alle redskaper som kan fungere på ulike måter overfor ulike elever. Utviklingen av aviser og magasiner redigert av fanger og bruk av skriftlige produkter av voksne elever i lese- og skriveklasser som tekster, kan på en virkningsfull måte styrke elevenes selvtillit. Materiale av denne typen er i utstrakt bruk i fengsler i Irland og noen "lesebøker" skrevet av fanger er blitt utgitt til bruk for voksne elever utenfor fengsler. Andre uttrykkskanaler som debatter, drama, kunst, håndarbeid, musikk, fotografi og fysisk fostring kan også utvikle selvtillit. Det er viktig at de andre opplæringsaktivitetene som organiseres for fanger, slik som de ovennevnte, blir gjort så tilgjengelige som mulig for de som har lese- og skrivevansker. Biblioteker i særdeleshet, bør finne måter å trekke til seg de som ikke er vant med bøker. Rikt illustrerte bøker og bøker med stor skrift og forenklete, men voksne, tekster bør også være tilgjengelige.

6.10 Komiteens hensikt var at en bevissthet om behovet for å inkludere og oppmuntre fanger med lese- og skrivevansker i et vidt spekter av opplæringsaktiviteter skulle gjennomsyre diskusjonen om ulike "læremuligheter" som utgjør de neste fem kapitler av denne rapporten.

6.11 Økt mobilitet mellom de europeiske stater og immigrasjon til Europa fra resten av verden betyr at alle stater holder folk med andre førstespråk i fengsel, hvorav noen er utlendinger, men hvor mange er borgere av det landet hvor de er fengslet. Slike personer har spesielle opplæringsbehov, og hvis de skal løslates tilbake til vertslandet, har de behov for å lære å kommunisere på det andre språket. Selv når de skal vende tilbake til andre land etter løslatelse, trenger de fremdeles øyeblikkelig hjelp for å bli istand til å overleve og kommunisere mens de er i fengsel. Opplæring av dette slaget blir best utført av lærere med kunnskaper i disse fangenes morsmål. Og videre, et slikt mangfold av språk og rase må få utdanneren til kritisk å gjennomgå alt pensum og materiale som blir brukt for forsikre seg om at de gjenspeiler behovene og aspirasjonene til alle enkeltpersoner. Av og til kan dette mangfoldet bringe til overflaten fordommer og spenninger. Opplæringssektoren bør, gjennom sitt vanlige arbeid, betrakte dette mangfoldet som en positiv ressurs og skape muligheter for flerkulturell forståelse. Komiteen bemerket at dens perspektiv på slike behov er i tråd med Europarådets Ministerkomites Rekommendasjon Nr R (84) 12 som gjelder utenlandske fanger, fra 1984.

Kapittel VII: Yrkesopplæring

7.1 Etter å ha undersøkt de generelle prinsipper i tidligere kapitler, søker denne rapporten nå å anvende dem på spesielle opplæringsområder. Ulike segmenter innen opplæring, eller "læremuligheter" som de ble kalt ovenfor, vil bli undersøkt i dette og etterfølgende kapitler, for å se hvordan de kan bidra til å dekke fangenes behov. Yrkesopplæring blir gjennomgått først.

Læreelementet i arbeid

7.2 I noen fengselssystemer blir yrkesopplæring administrert sammen med arbeidsaktiviteter. I andre blir den administrert, helt eller delvis, innen selve opplæringssektoren i fengslet. Hvordan de organisatoriske ordninger enn er, må man være opptatt av den pedagogiske kvaliteten på yrkesopplæringen og balansen mellom produktivitet og læring i arbeidet. Altfor ofte er ikke læringselementet understreket nok. Det er viktig å legge vekt på et opplæringsbegrep som inkluderer yrkesopplæring, slik det er gjort i komiteens mandat. For yrkesopplæring kan både være en utmerket kilde til en mer generell personlig utvikling og et middel til å formidle arbeidsferdigheter.

Forholdet til arbeidsmarkedet

7.3 Fremfor alt må selvfølgelig yrkesopplæringen være relatert til arbeidsmarkedet. Altfor ofte er de ferdigheter som undervises i fengsel av det tradisjonelle slaget som det bare er en begrenset etterspørsel etter på arbeidsmarkedet. Etter hvert som arbeidsmulighetene endrer seg så ofte, er det av fundamental betydning at yrkesopplæringen må være fleksibel nok til å tilpasse seg slike endringer. Dessuten er det viktig at kvaliteten på yrkesopplæringen i fengsel er høy, både fordi arbeidsmarkedet er meget følsomt overfor kvalitet og fordi andre faktorer som begrenser arbeidsutsiktene for eksfanger trenger å motvirkes. Yrkesopplæring i fengsel kan kanskje best oppnå et høyt nivå hvis den blir gitt av, eller i nært samarbeid med de institusjoner i samfunnet (lokale myndigheter, statlige organer, profesjonelle sammenslutninger, osv.) som tilbyr den høyeste kvalitet på yrkesopplæringen. En annen fordel ved nære forbindelser med eksterne voksenopplæringssammenslutninger er at modulstrukturerte treningskurs man følger i fengsel lettere kan fortsettes og suppleres utenfor.

7.4 Omhyggelig oppmerksomhet må vies forholdet mellom yrkesopplæring og arbeid i fengsel. Altfor ofte går fanger fra trening av høy kvalitet til arbeid i fengsel som har meget lave krav til ferdighet, en prosess som virker demoraliserende og kan bety at en videre utvikling av ferdigheter ikke finner sted.

Opplæring med sikte på tilpasningsevne

7.5 Men selv når ferdighetene er meget bra utviklet, kan det være like nødvendig for fanger å gjøre fremgang med hensyn til andre aspekter av deres liv, hvis slike ferdigheter noensinne skal bli brukt meningsfylt i arbeidslivet. Personlig- eller sosial opplæring, eller ganske enkelt en generell vekst i selvtillit, kan kreves av praktikanten og det er her andre elementer i opplæringen kan spille en komplementær rolle. For noen fanger som har driv og initiativ - energi som tidligere kanskje er blitt feilledet mot kriminalitet - kan selvstendig næringsdrift i et lite firma være et realistisk alternativ. I slike tilfeller kan utvikling av ferdigheter bli supplert med kurs i business management eller selvstendig næringsdrift. Ja, flere fengselssystemer rapporterer om vellykkede og sterkt etterspurte kurser på dette feltet. I alle tilfeller, gitt de raske endringer i samfunn som kan gjøre ferdigheter og yrker overflødige innen kort tid, er det nødvendig at folk er tilpasningsdyktige, og med dette for øye trengs vidtrekkende kunnskaper, mindre spesifikke ferdigheter og en generell personlig og sosial utvikling. Følgelig er det, i en viss utstrekning på sin plass at spesialiserte håndverk og yrker må gi plass til mer allmennutdannelse - ganske enkelt for å innfri arbeidsmarkedets krav. En slik omlegging har selvfølgelig implikasjoner for den type instruktører som er ansatt i yrkesopplæringen og for utviklingen av etterutdanningen som trengs for yrkesopplæringspersonell, for eksempel, hvor tradisjonelle håndverkere er involvert.

Arbeidsløshet

7.6 Imidlertid, gitt den høye arbeidsledighet i de fleste medlemsland i Europarådet og den lite gunstige situasjonen til svært mange av de som utgjør fangebefolkningen, ville det være urealistisk å anta at man kan lykkes i særlig grad med å finne arbeid for de som er i fengsel når de blir løslatt. Selv med den største innsats av lærer og elev kan arbeidsløshet fremdeles være uunngåelig. også av denne grunn er den videre utdanninga- eller personlige vekstdimensjonen i yrkesopplæring viktig. Samtidig som man sikter mot sysselsetting, bør man ha andre mål i tankene, som å bygge opp en generell selvtillit gjennom ferdigheter, ved å anvende ferdigheter i hjemmesituasjonen, ved å bruke datamaskiner for

personlig tilfredsstillelse osv. Når man betrakter disse aspektene, blir det klart hvor nødvendig det er med et nært samarbeid mellom yrkesopplæring og andre deler av opplæringssektoren (hvilket organisatorisk forhold det enn måtte være). I denne sammenheng er den brede tilnærming til undervisning som ligger i de danske kombinerte opplærings-/arbeidsprosjektene, som er beskrevet i Kapittel V ovenfor, meget relevant.

Voksenopplæringsmetodikk

7.7 Komiteen registrerte med interesse at Europarådets Råd for kulturelt samarbeid, i sin rapport fra Prosjekt Nr. 9, understreket hensiktsmessigheten av en respons innen voksenopplæringen eller opplæringen i samfunnet på den utstrakte, langtidsarbeidsløsheten i Europa, idet man koblet økonomiske aspekter til sosial og kulturell fremgang. Samtidig som den kobler mål for yrkesopplæringen til videre utdanningsmål, understreket den også en voksenopplæringsmetodikk som ligner den som er beskrevet i Kapittel V ovenfor: "jo mer opplæring har vært rettet mot problemløsning istedenfor mot tilegnelse av ren kunnskap for dets egen skyld, jo mer praktisk har innflytelsen vært (.) Opplæring er blitt flettet inn i en dynamisk prosess(. .) samarbeid og diskusjon er blitt nye livsferdigheter, som erstatter konkurranse, konfrontasjon og dominering. Disse metodene har i sin tur modnet med praksis. " (Adult education and community development(Council of Europe, 1987)).

Kapittel VIII: Bibliotek

Funksjoner som ellers i samfunnet

8.1 Bibliotek i samfunnet er en kilde til opplæring, informasjon og rekreasjon, samtidig som de er sentre for kulturell utvikling. Bibliotekstjenester for fanger må ha det samme vide spekter av funksjoner som progressive bibliotek for publikum, og de samme profesjonelle standarder må gjelde. Så sant det er mulig, bør fanger ha direkte tilgang til et offentlig bibliotek utenfor, som de bør være i stand til å besøke fra fengslet på regulær basis. Ellers må man anstrenge seg for å yte full service i fengslet, og dette kapitlet ser på hva som kreves for å gjøre det mulig.

Opplæringsaspekter ved fengselsbiblioteket

8.2 Bibliotekenes verdi og muligheter er ofte undervurdert. Deres opplæringsmessige funksjon for fanger har to dimensjoner. Bibliotek støtter og utvider læringen som finner sted i klassene ved å skaffe til veie bøker og annet materiale, og ved å tjene som lokaler for organiserte aktiviteter. Men biblioteker er også en kilde til uformell opplæring på sine egne premisser og blir ofte benyttet av de som ikke deltar i andre opplæringsaktiviteter eller kurs. En bok er noe fra verden utenfor som biblioteksbrukeren kan forholde seg til og kan skumme eller gå grundig gjennom innholdet i når han eller hun ønsker det. En bok er et kulturelt redskap, men det er også noe personlig, som gir adgang til en privat verden. I et fengselsmiljø er det et middel til å bevare privatliv. Når de velger bøker og annet materiale i et hensiktsmessig bibliotek, har fanger et virkelig område til utøve sin egen autonomi. Et nært samarbeid mellom bibliotek og undervisningspersonalet er avgjørende for at begge disse aspektene fremmes. For eksempel kan undervisningen av og til finne sted i biblioteket, slik at elevene kan bli vist de ressurser som er relevante for faget; måten biblioteket fungerer på bør også forklares i klassene og man skulle oppmuntre til å bruke det. Biblioteket kan også brukes til utstillinger som er relevante for hva som studeres på andre felter i opplæringssektoren.

Kulturelt mangfold

8.3 Ethvert bibliotek må basere sine tjenester på interessene og ønskene til den befolkning det betjener. For fanger vil dette ofte medføre at man må skaffe til veie

en god del populære bøker, magasiner, og til og med tegneserier, samt andre medier som kassetter. Men et godt bibliotek vil også søke å utvikle og utvide smak og interesser, og således være et middel for kulturell pluralisme. Det blir vanligvis konstatert at fanger har leseinteresser som er like vide som det vanlige publikum, og derfor bør den samme bredde og kvalitet på bøker og andre media som finnes i offentlige bibliotek uten unntak være tilgjengelig i fengselsbibliotek. Dessuten bør dette utvalget fornyes med jevne mellomrom. Det er imidlertid to grupper i fengsel som burde bli tatt særlig hensyn til når man velger ut ny tilvekst. For det første bør det relativt høye antall i fengsel som har lese-problemer, eller som har liten leseerfaring, bli tatt hensyn til og oppmuntret ved et godt tilbud av forenklete, attraktive "gave-bøker" (det vil si med en høy grad av billedinnhold), "lydbøker", osv. For det andre skulle utvalget reflektere fangebefolkningens multikulturelle natur hvor dette er relevant, som for eksempel, når det gjelder å ta med afro-karibisk materiale i mange britiske fengsler.

Profesjonelle standarder

8.4 For å fungere skikkelig må fengselsbiblioteket bli drevet i samarbeid med en profesjonell bibliotekar som vil søke å oppnå de samme standarder som i gode biblioteker ellers i samfunnet. Det vil avhenge av antallet fengsler og fanger som skal betjenes om denne personen er involvert i fengselsbiblioteket på en dag til dag basis; det som betyr noe, er at der bør være et tilstrekkelig profesjonelt bidrag og overoppsyn i driften av fengselsbiblioteker. En slik person kan sikre at skikkelige biblioteksprosedyrer følges, men vil også stimulere prosjekter for å nå flere (magasiner, opplesninger; utstillinger osv.), utvide biblioteksbegrepet utover bøker til andre media, og fremme større bruk av disse fasilitetene. Generelt sett bør valget av bøker og andre media bli overlatt bibliotekarens profesjonelle vurdering, slik som ville være tilfelle i bibliotek utenfor. Men en god bibliotekar vil ta med en stor mengde materiale som er ønsket av bibliotekskundene. Fanger bør derfor ha minst samme tilgang til bøker osv., og samme tilgang til kataloger og innlånssystemer som de ville ha på et offentlig bibliotek. Så sant det er mulig bør teknologi som datamaskiner bli brukt for å sette fengselsbiblioteket i forbindelse med den offentlige bibliotekstjenesten; dette skulle gjøre det lettere for fanger å låne inn bøker fra bibliotek utenfor. For å sikre at tilstrekkelige standarder oppnås, kan det være til hjelp å ha retningslinjer som er stilt opp av erfarne profesjonelle bibliotekarer, slik det er blitt gjort av The Library Association for Prisons i UK. Disse retningslinjene stiller opp minimumsstandarder i forhold til samlingene, fornyelse av samlingene, lokaler, personell og tilgang. (Prison Libraries(The library Association, 1981)).

8.5 I tillegg til å involvere en profesjonelt kvalifisert bibliotekar i den generelle driften av biblioteket, tilrås det også at denne personen enten er en ansatt i den offentlige bibliotekstjenesten, slik at fengselsbiblioteket er integrert så langt som mulig i den offentlige bibliotekstjenesten, eller har svært nær kontakt med den. Mens denne personen bør være nært involvert i fengselsbiblioteket, er det vanligvis nødvendig å ha fengselsansatte eller andre biblioteksassistenter engasjert i biblioteksarbeidet også. Det er meget viktig at disse fengselsansatte eller assistentene oppmuntrer fangene til bruk av biblioteket og at de har hensiktsmessig trening for å kunne utføre sine oppgaver. Fanger kan også hjelpe til ved driften av biblioteket, og de trenger også trening.

Tilgang

8.6 Å sikre at fanger har tilstrekkelig og regulær tilgang til biblioteket kan ofte være et problem. Men det må understrekes at hvor god et biblioteks samling enn måtte være, vil dens verdi bli sterkt begrenset dersom ikke alle fanger kan gå på biblioteket på en regulær basis minst en gang i uka. I tillegg må fangen ha tilstrekkelig tid til å se på og velge materiale. Å være på biblioteket er en aktivitet som krever en egen plass på fengselsprogrammet -- altfor ofte har biblioteket en beskjeden eller marginal status. Dessuten, gitt deres ugunstige bakgrunn, vil mange fanger være uvante med bøker og nøle med å bruke tilbudet. Det er viktig å gjøre spesielle anstrengelser for å trekke slike fanger til biblioteket og å få dem til å føle seg vel der. Bekymring for skade på bøkene skulle ikke få lov til å dominere driftspraksisen; selv offentlige bibliotek må godta et visst nivå av bokskader og tap for å oppmuntre folk til å delta. Et helt ut "sikkert" bibliotek er et som aldri blir brukt!

8.7 Å etablere biblioteket som en livlig plass hvor opplesninger, debatter, utstillinger og forelesninger finner sted, støtter også dets rolle som en kilde for boklån osv. Men det trengs mer for å oppnå høy bruk av biblioteket. Åpningstidene må være lange nok til å sette hver fange i stand til å ha tilgang minst en gang i uka i en rimelig tidsperiode. En sentral plassering av biblioteket gjør regulær tilgang for alle lettere. Komiteen anså det å være på sin plass at fengselsreglene gir fanger retten til minst ukentlig tilgang til bibliotek, en rett som er etablert i fengselsreglene i Nederland. Dessuten er det viktig at når sanksjoner brukes mot fanger, bør ikke utelukkelse fra bøker være en av dem (bortsett fra i tilfeller med overveid og alvorlig skade på biblioteks bøker).

8.8 Komiteen ønsket også å understreke betydningen av direkte tilgang til et sentralt bibliotek. Praksisen med å distribuere bøker til trappeoppganger eller andre underavdelinger av et fengsel er helt utilfredsstillende. Direkte kontakt med hele samlingen av bøker i et støttende miljø i et godt bibliotek er avgjørende. Problemer oppstår selvfølgelig for de som hovedsakelig er henvist til spesielle avdelinger i et fengsel, men det bør finnes måter for å gi også disse fangene full tilgang. Det samme gjelder kvinner hvor de utgjør en liten del i et fengsel dominert av menn: så sant det er mulig, bør de ha tilgang til hovedbiblioteket heller enn til en liten underavdeling.

Kapittel IX: Fysisk Fostring Og Sport

Betydningen av fysiske aktiviteter

9.1 Fysisk fostring og sport har en viktig plass i tilbudet av opplærings- og rekreasjonsmulighetene som er tilgjengelige i fengsel. De er populære på grunn av det attraktive som ligger i selve sporten; gleden av å gjøre noe "aktivt"; det faktum at de fleste kan delta, siden ingen tidligere erfaring eller trening kreves (selv de som ikke snakker det lokale språket kan delta uten for mange problemer); og selve den fysiske involvering setter fangene i stand til å glemme omgivelsene for en stund.

9.2 De Europeiske fengselsreglene går inn for at alle fanger skal gis mulighet for å delta på regulær basis i skikkelig organisert sport og fysisk fostring, og foreslår at en viss prioritet bør gis til disse aktivitetene. Spesiell oppmerksomhet ble fokusert på å involvere fanger og unge lovbrøyttere i sport på et seminar som ble holdt under beskyttelse av Europarådets Komite for utvikling av sport, i Vimeiro i Portugal i 1986. Forberedelsene for seminaret og arrangementene for å holde det ble utført av en gruppe eksperter innenfor feltet sport for fanger og unge lovbrøyttere. Rapporten fra seminaret (CDDS(86)25 rev. 1) bekrefter vektleggingen på fysisk fostring og sport i de Europeiske fengselsreglene og går et skritt videre. Særlig oppmerksomhet blir viet formuleringen av målene for sport og fysisk fostring for fanger, og betydningen av kontakt med og støtte fra de utenfor fengslet er klart uttrykt.

Forskjellen mellom fysisk fostring og sport

9.3 Med hensyn til terminologi er der en kontinuerlig debatt innen feltet om likheter og forskjeller mellom sport og fysisk fostring. Et punkt som kommer frem hver gang er at målet for fysisk fostring per definisjon er mer eksplisitt, det vil si, den blir utført med den spesielle hensikt å trene, mens hensikten med sport er implisitt, det vil si trening er sekundært i forhold til gleden ved aktiviteten. En annen forskjell kan foreslås på basis av den fysiske fostrings mer bevisste undervisningsmessige orientering, sammenlignet med en større vekt på utøvelse eller rekreasjon i sport. Fysisk fostring involverer et strukturert program hvor mange ulike aktiviteter, og prinsippene som ligger til grunn for dem, blir introdusert og utvidet under ledelse av en kvalifisert spesialist. Men å dra en hard og klar skillelinje mellom de to områdene er vanskelig og ikke tilrådelig. Sport og

fysisk fostring fortjener begge en viktig plass i fengselssystemer. Med hensyn til de foreliggende formål blir det ikke gjort noe skille mellom de to aktiviteter, og de blir behandlet som en. Imidlertid vil det nedenfor bli referert til det viktige temaet som angår kvaliteten på den fysiske fostring eller sportsaktiviteten som er tilgjengelig.

Mål

9.4 Deltakelse i fysisk fostring og sport kan ha tre mål:

- a. Spesielt: målet er å lære eller forbedre ens prestasjoner i en spesiell sport, for eksempel svømming, basketball;
- b. Sosialt: i betydningen av å lære å komme overens med andre personer ved, for eksempel, å være med på et lag og arbeide sammen, lære å akseptere nederlag, utøve selvkontroll og takle aggresjon;
- c. Reflekterende: å bli konfrontert med verdier og normer og og spørsmålet om hvorfor og til hva man har regler i sport. Fanger kan lære ved førstehånds erfaring at regler eksisterer til fordel for alle deltakerne.

Det at deltakerne går inn for disse målene kan sette dem i stand til å delta i sport etter løslatelse. Aktivitetene som er tilgjengelige i sportsklubber og foreninger gir viktige muligheter til eksfanger for å fylle fritiden på en kreativ måte. Dessuten er disse aktivitetene viktige på grunn av den positive effekten de har på atmosfæren i straffeinstitusjoner. Komiteen anså målene for sport og fysisk fostring i forvaringsinstitusjoner for å være de samme som for sport og fysisk fostring generelt sett. Dette er i tråd med den generelle trend i rapporten som setter opp mål for opplæring i fengsel som et hele, og for særlige komponenter av den som er meget nær eller de samme som de-som gjelder i samfunnet. Dette synet faller også sammen med Europarådets "Sport for alle"-konsept, som forutsetter at sport og rekreasjon er tilgjengelig for alle som ønsker å delta, uansett deres sosiale stilling, opphav eller handicap.

Måter å sikre kvalitet på

9.5 Disse målene kan bare nås dersom en rekke betingelser er oppfylt. Blant disse betingelser er:

- i. Instruktørene må være skikkelig kvalifisert, det vil si, de må være blitt godt nok trent til å undervise fysisk fostring, til å være trenere i sport og til å arbeide med fanger. Komiteen antok at det fulle utbyttet av fysisk aktivitet i fengsel ikke kan høstes hvis utilstrekkelig oppmerksomhet vies undervisningsmessige aspekter og tilstrekkelige standarder ikke anvendes. Dessuten krever sikre og virkelige opplæringsprogrammer i fysisk fostring lærere hvis kvalifikasjoner minst er på høyde med lærere i andre fag i fengsel og med gymnastikklærere i samfunnet utenfor;
- ii. Der må være hensiktsmessige anlegg og utstyr (inkludert treningstøy);
- iii. Et attraktivt og variert utvalg av sportsaktiviteter må tilbys;
- iv. Plassen som er viet sport og fysisk fostring i den daglige timeplan i fengslet må være slik at den oppmuntrer fangene til å delta;

9.6 Hvis målene blir tatt alvorlig, er det viktig å sikre at sport er mer enn å sette sammen et fotballag eller et volleyballag. Omhyggelig planlegging og organisering kreves av velkvalifiserte instruktører. Flere strategier blir foreslått for å forbedre kvaliteten på den fysiske fostringen og sportsaktivitetene i fengslene, slike som å:

- i. gi fangene innføring i sportsgrener som er nye for dem (gjennom, for eksempel å holde korte kurs);
- ii. involvere fanger i organiseringen av sport og fysisk fostring og derved gi dem en følelse av ansvar;
- iii. oppmuntre til kontakt med sportsorganisasjoner i samfunnet;
- iv. tilpasse program for stoffmisbrukere;
- v. aktivt involvere fengselspersonell i disse aktiviteter når de har fått hensiktsmessig opplæring.

9.7 Samtidig som komiteen understreket betydningen av profesjonelle standarder i forhold til fysisk fostring, innså den at interessene og ferdighetene hos mange blant fengselspersonalet er en verdifull ressurs som bør utnyttes. Det

foreslås at gymnastikklærere bør gi veiledning med hensyn til hva som er hensiktsmessige og sikre spill og fysiske aktiviteter som kan bli ledet av fengselspersonell i pauser eller gymtimer. Bredden i tilbudet av slike aktiviteter kan utvides etter hvert som personalet får skikkelig opplæring.

Interaksjon med samfunnet

9.8 På samme måte som kulturelle aktiviteter kan sport være et meget nyttig middel til interaksjon mellom fengslet. og samfunnet. Det er å foretrekke at fanger får permisjon for å delta i sportsaktiviteter utenfor og for å bli medlem av idrettslag. Hvor dette ikke tillates, burde lag og enkeltpersoner utenfra oppmuntres til å delta i sport sammen med fanger i fengslet. Apne fengsler kan ofte høste store utviklingsmessige fordeler for fanger ved å organisere utendørsaktiviteter som kanopadling, fjellvandring, svømming, motorsykkelpkjøring, sykling, osv. Slike aktiviteter er særlig attraktive og gagnlige for unge lovbrøyttere - de kan appellere til deres eventyrlyst, ofte på måter som er nye for dem, og kanalisere deres energi inn i konstruktive utløp.

Særskilt tilrettelegging

9.9 Komiteen ønsket å understreke noen særtrekk ved fanger som krever særskilte tiltak og tilpasninger fra personalet som driver fysisk fostring og sport. Rapporten fra Vimeirokonferansen til Europarådets Komite for utvikling av sport, fastslår følgende, som komiteen slutter seg til:

"I institusjoner er det prosessen ved sport og fysisk fostring som er det viktige målet; produktet (dvs. selve oppnåelsen av "gode resultater") er, i de fleste tilfeller, av sekundær verdi, siden innsatte ofte har vært "tapere" tidligere. Den ulike status og de ulike livsforhold hos fanger og lovbrøyttere - særlig lengden på dommene deres; deres (vanligvis lave). alder og utdanningsnivå; deres familiebakgrunn; deres (ofte dårlige) helse - betyr at tilbudet av sports- og fysisk fostringsprogrammer og undervisningen og treningen av dem, må være tilpasset slik at de tar med i beregningen disse ulike forhold og varierende motivasjon, og må ofte være skreddersydd for enkeltpersoner eller svært små grupper. (Selve aktivitetene - som kan inkludere alle typer idrett - trenger ikke i prinsippet å bli tilpasset.) Behovet for tilpasning gjelder i enda større grad for kvinnelige fanger og unge lovbrøyttere som soner korte dommer."

Kapittel X: Kreative Og Kulturelle Aktiviteter

Kreativitet

10.1 Behovet eller trangen til å være kreativ finnes i ethvert menneske. Det kan komme til uttrykk på mange ulike måter - kokekunst, sport, arbeid, forhold til andre mennesker er bare noen få eksempler. Ofte forblir imidlertid kreativiteten latent, uutviklet hos mennesker. Noen ganger er deres potensiale til og med skjult for personene selv. Kreativiteten kan noen ganger bli knust, og beklageligvis kan utdanningssystemet, som skulle hjelpe til med å trekke den frem og utvikle den, være et instrument som svekker den. Enkelte ganger kan kreativiteten også bli misledet på destruktive eller antisosiale måter, og dette har vært tilfelle for mange som er i fengsel.

Kulturelle aktiviteter

10.2 All virkelig opplæring er, på en eller annen måte, et utløp for kreativitet. Imidlertid representerer kunst aktiviteter som har en meget spesiell rolle i prosessen med å gi utløsning for denne impulsen, og læremulighetene som kunsten har, behandles i dette kapitlet. To aktivitetstyper behandles:

- i. prosjekter som krever aktiv deltakelse fra fangene, slike som arbeid med kunst, drama, skriving, dans, foto og videoproduksjon, som av komiteen betegnes som "kreative aktiviteter"; og
- ii. mer passive begivenheter som film, forelesninger, konserter og teater som tilbys fanger, som betegnes som "kulturelle aktiviteter". En slik terminologi er helt klart noe tilfeldig og forskjellen passiv/aktiv er nok ikke alltid anvendelig. Den brukes her av praktiske grunner og for å understreke de viktige kvalitative forskjeller hos de mer aktive media. Hvor fangene deltar, er opplærings- og rehabiliteringspotensialet i kunsten mye større.

10.3 Imidlertid, å dvele ved de mer aktive "kreative aktiviteter" er på ingen måte å nedvurdere mer passive "kulturelle aktiviteter". Når alt kommer til alt kan hver av dem være en viktig støtte og stimulans for den andre. For eksempel hvor noen opptrer i et drama, kan innsikten man vinner vekke interessen for søke andre

skuespill, noe som igjen kan stimulere den personens opptreden. Det samme kan anvendes på musikk, videoproduksjon, kunst osv. Videre kan fangenes involvering i kulturelle aktiviteter økes når de selv deltar i organiseringen av begivenheter, i valg av filmer, kunstnere og så videre. Denne komplementariteten mellom de to formene må holdes i minnet når man nedenfor diskuterer kreative aktiviteter.

Underutviklet talent i fengsler

10.4 Utdannere som arbeider i et fengselsmiljø, må være uhyre oppmerksom på mengden av underutviklet talent og kreativitet som finnes hos de som er i fengsel. Voksenutdannerens spesielle oppgave er hovedsakelig å hjelpe fange-elevene å erkjenne og så å utvikle disse ubrukte ressursene hos seg selv. Det er viktig at læremuligheter innen kunst tilbys alle, selv om noen av dem i begynnelsen avslår tilbudet. Imdlertid følte komiteen seg optimistisk når det gjaldt det attraktive ved kreative aktiviteter for fanger og erkjente potensialet der for utvikling. Mye avhenger imidlertid av holdningene og kvaliteten til kunstnerne og lærerne som er involvert.

10.5 To faktorer er avgjørende for at kreativiteten ikke blir stimulert i fengsel. For det første, som også er erkjent i Kapittel IV ovenfor, har mange fanger hatt meget begrensede opplæringsmuligheter tidligere og kan være svært lite gunstig stilt på mange andre måter. For det andre, er der grunn til å se mye kriminell oppførsel som kreativ energi "på ville veier", sterk personlighet som ikke har vært i stand til å benytte seg av mer konstruktive utløp. Således skrev Jimmy Boyle, som tidligere hadde vært en voldelig kriminell i Skottland, om hvordan han oppdaget skulptur i fengslet:

"Jeg begynte å øse all min energi inn i dette nye uttrykksmidlet og ble slått overende av dybden i følelsen når jeg fullførte et skulpturarbeid. Den eneste tingen jeg kunne sammenligne det med var når jeg vant et slagsmål tidligere eller når jeg på en eller annen måte lurte systemet. Forskjellen var at jeg brukte energien, idet jeg visste jeg var like aggressiv, men til å skape en gjenstand som var et fysisk symbol, og likevel fullstendig akseptabelt for samfunnet. Jeg arbeidet i et produktivt tempo med mesteparten av arbeidet basert på uttrykk i min sjel av smerte/sinne/hat/ kjærlighet/fortvilelse/og frykt inkorporert i det. Dette var svært viktig for meg som person fordi det ga meg anledning til å bevare alle disse meget dype emosjonelle følelser, men til å kanalisere dem i en annen retning -skulptur. "(Jimmy Boyle, *A sense of Freedom* (Pan, 1977)).

10.6 Tilfellet Jimmy Boyle er selvfølgelig eksepsjonelt både i omfanget av hans kriminelle fortid og kvaliteten på hans senere arbeid og skriving. Men det viktige poenget ved tingene han gjør kan gjelde for alle som er i fengsel, selv om det dreier seg om en mindre dramatisk måte. Selv om forandringen for mange vil være mindre brå, vil den ikke desto mindre være betydningsfull. Man vil i begynnelsen gripe til kunst bare som en kilde til oppmuntring, for å bli kvitt kjedsomhet eller bare for å gjøre noe heller enn å være passiv. Men impulsen kan i sin tid føre til en meget positiv forandring. Andre fordeler kan også identifiseres; kreativ eller kunstnerisk aktivitet kan i høy grad hjelpe fangers emosjonelle utvikling, idet den byr på et middel til å uttrykke og utforske følelser på en akseptabel og ikke truende måte. Det finnes også midler som enkeltpersoner kan lære selvdisciplin av, og hvordan man skal samhandle sosialt, idet man lærer å arbeide i team.

Det tiltrekkende ved kunst

10.7 På grunn av den uformelle natur og elementet av valg som disse aktiviteter tilbyr deltakerne, kan de være akseptable og attraktive for mange fanger som ellers ville være fremmedgjort overfor opplæring. Der kan fremdeles være en viss følelse av fremmedgjøring overfor selve kunststartene som må tas opp, men oppmuntring fra utdannere og administratorer kan hjelpe til å overvinne dette. Generelt sett finner man at kreative aktiviteter, som fysisk fostring og sport har en lav terskel for deltakelse, og fanger motiveres lett til å delta. Dessuten avhenger disse aktivitetene ikke nødvendigvis av evnen til å snakke landets språk.

Frihet til å uttrykke seg

10.8 Det er helt avgjørende at deltakerne gis frihet til å uttrykke seg (innen aksepterte kunstneriske konvensjoner). Dette innebærer å tillate uttrykk for fiendtlige og negative følelser, slik som de Jimmy Boyle referer til. Hvis denne friheten ikke gis, kan fangene være ute av stand til å handle med integritet og de kan få mistanke om at mulighetene som tilbys er manipulerende. Dessuten kan ekte rehabilitering, i den forstand at fangene selv velger å reorientere sine liv og sin energi, bare finne sted i en kontekst med frihet til å velge, hvor de kan utforske sine følelser og erfaringer, og kan definere for seg selv "hvorhen de stevner". Virkelig uavhengighet i valg sikres sannsynligvis best hvor den kreative aktiviteten blir støttet av kunstnere eller utdannere som kommer utenfra inn i fengselssystemet. Kunstnere i særdeleshet bringer ofte med seg en optimistisk og stimulerende sinnsstemning. Hvor det er mulig bør aktivitetene finne sted utenfor

selve fengslet, for derved å styrke interaksjonen med samfunnet og forbindelser som kan opprettholdes etter løslatelse.

Ikke elitepreget og multikulturell

10.9 Det er avgjørende at man inntar en holdning som ikke er elitepreget. Enhver kultur- eller kunstpolitikk for fanger må sikte på å involvere så mange som mulig og ikke bare legge forholdene til rette for de spesielt begavede. Heller bør den ikke bare legge forholdene til rette for den største kulturelle gruppen. Hvis man inntar en flerkulturell tilnærming, kan det gjøres mye for å øke forståelse og bryte ned rasemessige og kulturelle fordommer. Det ville være formålstjenlig å tenke ut fra en "kunst for alle" tilnærming i fengsler, noe a la "sport for alle"begrepet.

Interaksjon med samfunnet

10.10 Noen andre krav til en vellykket politikk må understrekes. Kunsterisk arbeid av høy kvalitet fra en stor del av fangene kan ikke oppnås uten alvorlig forpliktelse fra systemet med hensyn til tid, rom og ressurser. Samtidig som fritiden gir en viss mulighet, må en alvorlig politikk involvere den strukturerte opplæringssektor i fengslet og må tillate at i det minste en del av arbeidsdagen brukes til kunstneriske aktiviteter. Det er svært viktig imidlertid, at eksterne kulturelle og kunstneriske institusjoner er involvert i stor skala: skribenter og musikere utenfra til å samhandle med skribenter og musikere fra fengslet; profesjonelle dramaspesialister til å slå seg sammen med fanger (få skuespillerinner til å delta i fangenes oppsetninger for eksempel, i et mannsfengsel,) og motsatt; kunstnere til å drive workshops, osv. I Irland, for eksempel, organiserer landets Kunstråd (Arts Council) workshops for skribenter og for kunstnere i fengsel. I disse samhandler profesjonelle skribenter og kunstnere med fange-skribenter og fange-kunstnere.

Kapittel XI: Sosial Opplæring

Begrepet sosial opplæring

11.1 Sosial opplæring ble ikke særskilt nevnt i mandatet for komiteen, men ble like fullt sett på som et område av stor betydning. Uttrykket blir brukt for å beskrive allslags opplæring som er rettet mot å hjelpe folk til å leve i samfunnet. Det er særlig viktig for de som er marginalisert eller maktesløse i samfunnet, som mange fanger er selv før fengslingskjennelsen. Uunngåelig vil nettopp det faktum at de fjernes fra samfunnet og erfaringen av fengsling generelt sett forverre deres følelse av fremmedgjørelse fra, og øke deres vansker med å takle samfunnet. På samme måte som med kreativitet er det tilfelle at sosial opplæring til en viss grad er til stede i all utdanning. Imidlertid er der et visst område av opplæringen som spesielt tilbyr å utstyre elevene med holdninger, ferdigheter og informasjon som vil sette dem i stand til å leve mer fullt og konstruktivt i samfunnet, og det er dette vi er opptatt av i dette kapitlet.

11.2 Uttrykket "sosial opplæring" er blitt foretrukket fremfor alternativer som "sosiale og livsferdigheter" eller "sosial trening", fordi det fokuserer på den generelle utdanning eller utvikling av hele personen og unngår bildet av "adferdsmodifisering" som det hentydes til i de andre uttrykkene. Noen former for opplæring kan betone utilstrekkelighet for mye og ikke anerkjenne nok det positive potensialet og kreativiteten hos elevene. Siktemålet for denne type opplæring bør være personlig utvikling, som setter elevene i stand til å ta større kontroll over noen sider av livet. Ofte når folk tar større kontroll over eller ansvar for ett aspekt (for eksempel, diett, seksualitet, å holde seg i form, å forstå barn), kan dette ha en positiv spillovereffekt på andre livsområder, idet selvaktelsen og selvtilliten kan bli styrket. Det som må unngås er en overbetoning av negative ting (som alkohol- eller narkotikaproblemer, mangel på sosiale "ferdigheter"), idet dette bare kan forsterke elevens følelse av utilstrekkelighet - med mindre det er spesielle ønsker fra fanger om å ta opp slike ting.

Ulike personellgruppers involvering

11.3 Temaer innen sosial opplæring er ikke av utelukkende interesse for utdannere. De faller også innenfor arbeidsfeltet til sosialarbeidere, psykologer, terapeuter og, ikke minst, fengselspersonalet i allminnelighet. Det varierer fra land til land hvor hovedansvaret for sosial opplæring ligger. Dette bildet blir ytterligere

komplisert ved variasjoner og ulik betoning og stil mellom land i forhold til hva som menes med opplæring i fengsel. I de latinske land i særdeleshet blir den i stor utstrekning tolket som å dekke alle aktiviteter som er laget for å lette rehabiliteringen av fanger ved løslatelse eller gi dem større uavhengighet. I Luxemburg er der ingen opplæringssektor for fengsel eller avdeling som sådan, selv om opplæringsaktiviteter visselig gjennomføres under oppsyn av sektoren for sosiale tjenester. Men, hvordan og av hvem den organiseres, det som betyr noe er at sosial opplæring eller sosio-utdanningsaktiviteter finner sted. Slike aktiviteter vil være mest vellykket hvor alle sektorer som arbeider i fengslet søker å utfylle hverandre i dette arbeidet. Ja, den ting å identifisere og utnytte alle muligheter for å gjøre fanger bedre forberedt for løslatelse kan være en utmerket mekanisme for å trekke forskjellig personale sammen på en formålstjenlig måte.

Informasjonstilbudet

11.4 På sitt mest grunnleggende bør sosial opplæring sikre at informasjon som fanger kan trenge når de kommer ut i samfunnet igjen er tilgjengelig for dem som ønsker det. Den ønskede informasjon vil variere mye med enkeltpersoner, men kan inkludere kunnskap om sysselsetting og arbeidsløshet; bolig; transport; velferd; helse og opplæringstjenester utenfor; behandling av penger, osv. Bibliotek i særdeleshet bør være reservoarer hvor slik informasjon er til disposisjon i en lett tilgjengelig form.

Emosjonelle og holdningsmessige temaer

11.5 Selv med slike temaer som de som nettopp er nevnt, vil behovet sjelden bare være kun det å motta informasjon. Ofte vil fanger ha behov for å utforske den emosjonelle dimensjonen ved et tema, å sortere sine holdninger til saken. For eksempel kan det være nødvendig å analysere erfaringer med sysselsetting eller arbeidsløshet, følelsen av depresjon som ofte er forbundet med å være uten arbeid kan kreve oppmerksomhet. Slike emosjonelle dimensjoner er enda større innen et annet sett av temaer, hvor mellommenneskelige forhold og spørsmål om identitet er sterkt i forgrunnen, selv om det også kan være behov for direkte informasjon: familie, seksualitet, barneomsorg, vold og påståelighet, takling av stress, osv. De nøyaktige temaene som skal dekkes er det fangenes sak å velge selv, og deltakelse på ethvert kurs som dekker disse områdene må være helt frivillig. Fange-elever kan ofte bli oppmerksomme på et behov for spesielle ferdigheter som et resultat av å utforske slike områder og komme med krav ifølge det, for eksempel, ved å være i stand til å stå opp selv og legge fram sitt synspunkt uten å bli aggressiv,

ved å søke på jobber og velferdsfordeler, eller til å takle et drikkeeller narkotikaproblem. Ferdigheter av en annen type som kan trenge er slike som har med å administrere et hjem -- bo for seg selv, matlaging, reparasjoner i hjemmet, osv. - men også her kommer holdningstemaer som har å gjøre med slike ting som sexroller eller ensomhet opp.

Det norske kurset

11.6 Komiteen, fikk høre om et botreningskurs for fanger i Norge, og lignende kurs og aktiviteter er vanlig i mange land. Det norske kurset søker å ta opp problemet med at mange kommer ut av fengslet med svak økonomi, er uten permanent bolig og må leve i et usikkert sosialt miljø, slik at det å vende tilbake til mer etablerte sosiale forhold ofte vil ta tid. Kurset varer 120 timer og søker å være til hjelp i prosessen med å etablere seg igjen utenfor. Det forsøker å hjelpe enkeltpersonen til å mestre dagliglivet. Gjennom teoretisk og praktisk kunnskap gjøres et forsøk på å øke forståelsen av en akseptabel levemåte på slike felter som ernæring, hygiene, personlig økonomi og sosialt liv. Resultatene har vært positive: de som gjennomgår kurset finner det engasjerende og lærerikt, med en god balanse mellom teori og praksis. Matlaging er den mest populære del av kurset, og menn liker det når de først har kommet over den første følelse av usikkerhet. En av de vanskeligste delene av kurset er å gi elevene innsikt i økonomisk planlegging: de må arbeide med trange budsjetter for at de skal få erfaring og kunnskap som på en realistisk måte vil gjenspeile deres situasjon når de løslates. Det er tre til fem elever i hver gruppe, en god basis for å etablere en atmosfære av trygghet og tillit.

Forberedelse for løslatelse

11.7 Generelt sett, når det gjelder å forberede fanger på løslatelse, må to begreper fremheves: behovet for at hele systemet er involvert (et utoverskuende, fremoverskuende etos med tanke på løslatelse) og behovet for spesielle kurs. Begge disse komponentene er komplementære og livsviktige. Hvis forberedelsen til løslatelse bare består av et kurs, og ingen bruk av tid fra fangene eller ressurser fra opplæringssektoren blir støttet av et system som bidrar til denne innstillingen, da kan et slikt kurs bli utelukkende symbolsk og ineffektivt. Hele kulturen og klimaet i fengslene må være innrettet mot forberedelse av løslatelse hvis kursene skal bli effektive. På samme måte, hvis et fengsel forsøker å utvikle en holdning med tanke på løslatelse og ikke tilbyr spesielle kurs, vil mange fanger ha problemer som ikke vil ha blitt tatt opp. Begge utviklingene er nødvendige hvis

man skal oppnå effektivitet og resultater. Behovene før løslatelse av langtids- og korttidsfanger vil, selvsagt, være helt forskjellige på mange måter. Hos langtidsfangene er oppgaven å hjelpe til med en stor tilpasning igjen til samfunnet. Hos korttidsfangene bør anstrengelsene rettes mot å bevare så mange som mulig av de støttene som er utenfor for den personen. Et eksempel på et løslatelseskurs som komiteen hørte om var "The pre-discharge programme ved Rochester Youth Custody Centre i England. Dette var et to-ukers heltidskurs som fulgte et "gruppe-utviklings"mønster, men den grunnleggende strukturen besto av fem moduler hvor hver enkelt handlet om et forskjellig aspekt ved et liv som "ung voksen": sosiale situasjoner (seksualitet, besøk på en pub, hvordan man takler kritikk), arbeid og arbeidsløshet, husligeferdigheter, autoritet, bolig og helse.

Samfunnsfag

11.8 Andre midler som kan være til hjelp for fanger ved integrering i samfunnet omfatter fag som samfunnsfag og sosiologi. Disse kan hjelpe mennesker til å forholde seg til storsamfunnet og er særlig viktige med tanke på den flerdoble fremmedgjøring fra samfunnet som ofte eksisterer blant fanger. Et slikt studium kan dreie seg om alt fra å informere elevene om hvordan man stemmer, til utforskning av et sosialt emne som forurensing, til en teoretisk analyse eller kritikk av samfunnet. Men, samme hvilket nivå et slikt studium finner sted på, er de som studerer i stand til å beholde deres kritiske perspektiv på samfunnet hvis de ønsker det. De får imidlertid en kanal de kan benytte for å uttrykke eller utforske sine holdninger overfor samfunnet på en måte som ikke er selvdestruerende og ikke sosialt sett destruktiv. Lokalhistorie, slik som historien, og særlig nyere historie fra lokalområder hvor fangene kom fra, kan også hjelpe dem til å forholde seg til samfunnet og danne en følelse av identitet. Dette vil særlig være slik når man studerer vanlige folks livsstil og hvis disse kan kobles til elevenes egne minner. Det som i Storbritannia og Irland er kjent som "community publications", og som inneholder slike lokale historier, er nyttige stimulanser for et slikt studium. Det er en særlig verdi å styrke følelsen av identitet en fange kan føle i forhold til et lokalsamfunn(eller en etnisk gruppe, eller gruppe som Sigøynere eller Reisende) på denne måten, fordi, altfor ofte, vil hans eller hennes identitetsfølelse være knytt til kriminalitet. En fange, særlig en ung fange, kan betrakte seg primært som en dyktig tyv, eller fra et machosynspunkt, knyttet til vold, slik at alt som kan støtte opp om en alternativ følelse av identitet må være konstruktivt.

Flexibel metodikk

11.9 En betoning av emosjonell og hodningsmessig læring har implikasjoner for metodikken som brukes. Pensa må være basert på elevens egne følte behov, ikke på den informasjonen læreren ønsker å meddele. Læreren må skape situasjoner (ved rollespill, case-studier, diskusjon, osv.) som vil fremme elevens læring på en aktiv måte, heller enn å være mottaker av informasjon som vurderes høyt utenfor. Gruppearbeid vil ofte være et verdifullt redskap for en lærer som er trent i slike metoder, selv om intensiteten i mer avansert eller terapeutisk gruppearbeid ikke er forutsatt her; med mindre en psykolog eller en annen person som er trent på dette feltet blir involvert. Rollespill eller videotrening vil ha mye å bidra med i sosial opplæring, som et middel til å sette elevene i stand til å lære hvordan man behandler vanskelige mellommenneskelige situasjoner eller for å arbeide frem deres holdninger til visse emner og temaer. De fleste kurs drar fordel av å ha tilgang på folk utenfra - medlemmer i frivillige organisasjoner eller personer med særlig kunnskap eller ferdigheter. Særlig nyttig på et løslatelseskurs er praksisen med å invitere tidligere fanger, som med suksess har overlevd etter løslatelse, for å snakke til grupper. Selv om en slik tanke vil kunne vekke bekymring for sikkerheten, finnes det kanskje ingen bedre måte for nåværende fanger å lære hvordan man takler situasjonen etter løslatelsen, enn gjennom tilgang til erfaringen, kunnskapen og ferdighetene hos slike tidligere fanger.

Anvendelser i fengsel

11.10 Mens fokus i dette kapitlet har vært på opplæring med sikte på løslatelse ut i samfunnet, kan mye av det som er foreslått være til hjelp for fanger også før løslatelse. Dette vil, helt klart, være tilfelle hvor fanger utvikler deres ansvarsfølelse eller deres uavhengighet eller deres ønske om selvbestemmelse, eller hvor de klarer å redusere stresset de føler eller på annen måte motvirker de negative virkningene av fengselsliv. Verden inne i fengslet er selvsagt ikke totalt avskjermet fra den utenfor, og mange problemer man møter utenfor finnes også innenfor. For eksempel må man ta opp temaene rasisme og kjønnsdiskriminering inne i fengslet akkurat som utenfor.

Kapittel XII: Forholdet Mellom Opplæring Utenfor Og I Fengsel

12.1 Et hovedtema i denne rapporten er at opplæring for fanger, i alle dens aspekter, i det minste må være av samme kvalitet som god voksenopplæring i samfunnet. Av dette følger at hvor der er en velutviklet voksenopplæring i samfunnet (for eksempel i Skandinavia), er det best for fangene å dra ut av fengslet om dagen for å delta i undervisning. Hvis dette ikke er tillatt, bør opplæring inne i fengslet være nær tilknyttet tilbudet utenfor-- opplæring bør representere sterk involvering fra samfunnet utenfor. Det er flere fordeler knyttet til å involvere utdanningsorganisasjoner fra samfunnet i arbeidet med fanger, og dette er det vist til et annet sted i denne rapporten, men en av de viktigste er det faktum, at jo mer utdanningstjenestene for fanger gjenspeiler organisasjoner "utenfor", jo lettere vil disse være akseptable for dem.

Opplæring utenfor fengslet

12.2 Landene varierer når det gjelder utstrekningen av "åpenhet" i fengselssystemene og når det gjelder muligheter som er tilgjengelige for frigang til skole. Komiteen anbefalte imidlertid at frigang til skole utenfor fengslet generelt sett skulle betraktes som den beste løsning. Det er flere grunner for å gå inn for denne fremgangsmåten. For det første antyder forskning i Danmark og andre steder at når fanger får frigang til skole, er sjansen for å falle tilbake til kriminalitet redusert. (Mer om dette i avsnitt 12. 4 nedenfor.). For det andre blir vanligvis valgmulighetene i studier økt, og denne utvidelsen er særlig tydelig ved små fengsler. For det tredje er det mer sannsynlig at fangen fortsetter med opplæring etter endelig løslatelse hvis studier tidligere har foregått i samfunnet og ikke inne i fengslet.

12.3 En avgjørende faktor ved ekstern opplæring er den mye sterkere mulighet til avstigmatisering. Utenfor er det mye større sjanser for at fange-eleven forbedrer sitt selvbylde. Når de er bare en eller to blant mange "normale" folk som er involvert i opplæring, blir de som har frigang til skole oppmuntret til å betrakte seg mye mer som "elever" , og mye mindre som "fanger" På denne måten blir de positive eller konstruktive aspektene ved deres personlighet styrket, og dette er grunnlaget for en vellykket innsats i opplæringen, og muligens også for rehabilitering.

12.4 Interessante forslag er hentet fra en dansk undersøkelse ved Bjørn Holstein, universitetet i København, om noen virkinger av Skadhaugeplanen, som startet i 1975 og som, blant annet, resulterte i en økning av antallet personer som fikk utdanning under fengselsopphold og økt bruk av frigang til skole. Tilbakefall til kriminalitet ble i denne studien ikke funnet å være avgjørende påvirket av deltakelse i opplæring inne i fengslet. Imidlertid viste undersøkelsen en signifikant forbindelse mellom frigang til skole og en lavere andel av tilbakefall. Man fant også at elever i vanlige undervisningsinstitusjoner ikke blir negativt påvirket av nærværet av noen få "utenforstående".

Opplæring etter løslatelse

12.5. Utdannere møter også spørsmålet om å sette de som deltar i opplæringen inne i fengslet i stand til å fortsette med dette etter løslatelse. Der kan være mange problemer når det gjelder å sikre en slik kontinuitet. Mye avhenger av tilgangen på opplæring i samfunnet utenfor og i særdeleshet, i det området hvor den løslatte fangen drar for å slå seg ned. Et tilvist nettverk, som kan gi råd om utdanning og rådgivning til de som blir løslatt, er også viktig. Enda viktigere, erfaring viser (særlig i noen britiske undersøkelser) at de som blir løslatt fra fengsel realistisk sett trenger en god del personlig støtte, hvis de med hell skal gjøre spranget fra opplæring innenfor til opplæring utenfor. (Bridging the Gap (National Association for the Care and Resettlement of Offenders (NARCO), 1981)). Se også Adults Literacy Unit Development Projects 1978-1980 (ALBSU, London, 1981)). Denne støtten er avgjørende av flere grunner: mange fanger har negative erfaringer og dårlige resultater fra tidligere skolegang og der er ofte, i alle tilfeller, mange andre typer press som tynger den tidligere fange i tiden etter løslatelsen. Uenighet kan oppstå hvor vidt det er fengslets eller utdanningsmyndighetenes ansvar å gi denne viktige støtten. Men det poenget må gjøres helt klart, at selv om det er dyrt, kan strukturert støtte for å hjelpe tidligere fanger med å integreres i opplæring i samfunnet være meget effektiv. Det er mye som peker i retning av at uten strukturert støtte, vil det ikke være særlig sannsynlig med kontinuitet i opplæringen etter endelig løslatelse.

12.6 Et norsk innlegg til komiteen erkjente at mange som er elever i fengsel mislykkes i å foreta den vanskelige overgangen til ordinær opplæring utenfor. For å motvirke denne situasjonen er oppfølgingsklasser /ettervernklasser blitt opprettet på forskjellige steder i landet. Disse klassene er små, som i fengslet, og består av fire til seks elever, og tilbyr et trygt, klart definert miljø og muligheten til å gå direkte fra fengsel til ettervernutdanning. Annen relevant informasjon fra

Norge om dette emnet var nyheter om et pilotprosjekt i Rogaland, hvor 260-280 innsatte blir holdt i tre fengsler. Prosjektet, som startet i 1985 og skal avsluttes i 1988, søkte å følge opp opplæringen i fengsel med programmer utenfor som tilbød en lettere overgang til utdanning eller arbeid. Det søkte også å få til effektive rutiner for samarbeid mellom ulike involverte institusjoner, både innenfor og utenfor fengslet, og en foreløpig evaluering indikerte at dette var oppnådd. Tidligere utarbeidet ofte hver tjeneste sitt eget program, og en fange kunne ha flere planer å forholde seg til samtidig. Dette var en sløsing med ressurser og gjorde klientens situasjon enda vanskeligere. Tjenestene samarbeider nå, utveksler informasjon og bruker mer systematisk og langsiktig planlegging enn før. Fangene er selv med i utformingen av sine egne opplæringsplaner både innenfor og utenfor fengslet.

12.7 Mens mange av de faktorene som influerer på kontinuiteten i opplæringen etter løslatelse kan være utenfor feltet til fengselsmyndighetene, er der ting som er innen deres ansvarsområde. Som allerede bemerket, hvis opplæring i løpet av fengselsoppholdet finner sted utenfor straffeanstalten, er kontinuitet mye mer sannsynlig. Dette vil være tilfelle selv om fangen etter løslatelse drar for å bo i et annet distrikt. Det er lettere for fangen å overvinne gapet mellom et sted utenfor og et annet, enn mellom opplæring i fengsel og utdanning utenfor. Imidlertid vil det hjelpe enda mer hvis fanger som får tillatelse til å delta i ekstern opplæring plasseres i fengsler nær sine hjem, slik at de kan fortsette utdanningen på et kjent sted etter at dommen er sonet.

Opplæring i fengslet

12.8 Mens frigang til skole av komiteen betraktes som det beste valget, erkjenner man at "det nestbeste" valget å gi opplæring i fengsel, er den vanligste fremgangsmåte i de fleste land. Det er imidlertid faktorer som i høy grad påvirker kvaliteten på tjenesten som ytes på denne måten. Mange av de forhold som påvirker kvaliteten på opplæringstjenesten i fengsel blir undersøkt i neste kapittel. En viktig faktor dveler vi ved her: i hvilken utstrekning opplæring i fengsel gjenspeiler kvaliteten ved den beste opplæring utenfor. Det nevnes også midler som gjør at opplæring i fengsel kan gis og kan beholde denne "utenfor" kvaliteten.

12.9 Kvaliteten på opplæringen utenfor kan delvis oppnås ved å "importere" kurs og aktiviteter fra eksterne utdanningsinstitusjoner. Når dette gjøres, øker det også mulighetene for at i alle fall noen av fangene fortsetter med studiene etter løslatelse. Imidlertid viser forskningen i Danmark at avstigmatiseringen ikke finner sted på langt nær i samme grad, selv om det kan ha en viss verdi for

fangene å vite at de avlegger den samme offentlige eksamen som de utenfor, at deres kunst blir utstilt ved siden av annen kunst, at de er offisielt sett studenter ved "åpent universitet" som andre utenfor, osv.

12.10 Prosessen med å bringe det beste av opplæringen utenfor inn, kan støttes av lærere og andre utdannere i fengsel som er ansatt av ordinære eksterne utdanningsmyndigheter. Imidlertid dreier det seg ikke bare om at deres tjensteforhold er de samme som for andre lærere i samfunnet. Viktigere er det faktum at de ikke bør bli isolert profesjonelt sett, at de bør ha betydelig personlig kontakt med det eksterne pedagogiske miljø. Hvis lærere mottar vedvarende støtte fra eksterne utdanningsinstitusjoner, er det mindre sannsynlig at de blir "institusjonaliserte" eller inntar negative holdninger som andre som arbeider i fengsel kan ha. I virkeligheten kan en god, "utoverskuende" utdanningsstab hjelpe til med å motvirke den generelle institusjonalisering som kan finne sted i et fengsel.

Kapittel XIII: Forholdene For Opplæring I Fengsel

Personell

13.1 Landene viser en tendens til å ha ulike ordninger for å ansette personell på opplæringssektoren i fengsel og ulike måter å kombinere ekspertise på - intern og ekstern - med fengselssystemet. Men hvilke ordninger man enn har, er det viktig at kunnskapene og inspirasjonen som er tilgjengelige i opplæringstjenestene i samfunnet utenfor blir kanalisert inn i fengselssystemet. Normalt bør utdannere som arbeider i fengsler ha erfaring og kvalifikasjoner minst på høyde med dem som arbeider i opplæringssektoren ute i samfunnet. Der finnes imidlertid aspekter ved opplæringsarbeidet i fengsel som har særlig forbindelse med fengselstiljøet. Etterutdanning og støtte er meget viktige når det gjelder å hjelpe fengselsutdannere med slike aspekter, og de må få meget høy prioritet, inkludert tillatelse for lærerne til av og til å få fri til å gjennomgå slik trening.

13.2 Reservasjonene som fengselspersonell noen ganger har overfor undervisning ble drøftet i Kapittel III. En metode som ble foreslått for å motvirke dette var å utvide til en viss grad tjenestene til opplæringssektoren i fengsel til å omfatte personalet, en tilnærming som også kunne bidra til en mer positiv generell atmosfære i fengslet. Men mer direkte metoder kan også være nødvendige. Grunnleggende og vedvarende etterutdanning av personell bør vie mye plass til å sette dem i stand til å forstå tenkningen bak tilbudet av opplæring i fengsel, og oppmuntre dem til å støtte opp om arbeidet med opplæring i fengsel på alle mulige måter.

13.3 Noen ganger er det realistisk å involvere fengselspersonell for å gi opplæring når de har de riktige holdninger og kvalifikasjoner, og dette kan gjøre mye for å bryte ned barrierene mellom ulike typer personell og mellom fanger og fengselspersonell. Imidlertid bør ikke vanskene som ligger i en slik situasjon for personalet det gjelder, særlig konflikten mellom rollen som fengselspersonell og utdanner, undervurderes. Disse vanskene blir understreket når man vier oppmerksomhet til de hensiktsmessige voksenopplæringsmetoder som anbefales. For lærerens rolle er ikke lenger å dele ut kunnskap med liten tanke på hvordan den blir mottatt, men å trekke elevene aktivt med, i det man heller ser på gruppens medlemmer som ressurser enn som passive mottakere.

Frivillige

13.4 Denne vektleggingen av spesialistekspertisen som kreves for arbeid med voksenopplæring i fengsler er også en nyttig prøvestein for å begynne betraktningen av rollen til frivillige i opplæringen i fengsel. Det er helt klart betydelige forskjeller i den utstrekning ulike land bruker frivillige besøkende. For eksempel spiller de viktige roller i fengslene i Frankrike og Luxemburg, hvor de operer enten enkeltvis eller gjennom organisasjoner som GENEPI (en fransk studentorganisasjon på åtte hundre medlemmer, spesielt innrettet på å besøke og støtte fanger). Mens det kan være en fare for at frivillige brukes for å gi en dårlig erstatning for profesjonelle tjenester, kan de være et middel til å komplettere og i stor utstrekning utvide effektiviteten til den betalte undervisningsstaben, hvis de blir brukt riktig. Dessuten kan de være et utmerket middel for å øke interaksjonen og forståelsen mellom samfunnet og de som er i fengsel, og som et middel til å oppmuntre til aktivt engasjement blant fangene.

13.5 Noen aktivitetsområder egner seg særlig bra for bruk av frivillige. Frivillige kan gå sammen med fanger for å drive kulturelle aktiviteter sammen - drama, lesegrupper, musikk, maling, sjakk, osv. Ofte vil "den utenforstående" demonstrere eller undervise ferdigheter til interesserte fanger gratis. Ofte vil fangene selv invitere spesielle personer på besøk for å få del i ferdigheter eller kunnskap. Sportsbegivenheter er et annet populært middel for interaksjon, hvor lag utenfra spiller mot de innenfor. Av og til inntar frivillige en sosial opplæringsrolle, og gir informasjon om velferdsprosedyrer, arbeidssøking, rådgiving om narkotika, alkohol, osv. Og de kan være en støtte i selve undervisningen, for eksempel ved å samtale med en fange som lærer et nytt språk, ved å hjelpe til med kursarbeid, lese- og skriveopplæring, yrkesopplæring, osv. GENEPI-grupper i Frankrike spiller en støtterolle for undervisningen ved å oppfylle kravene til små antall av elever (en, to eller tre), eller minoritetsinteresser, som man ikke kan legitimere å gi en undervisningsstilling.

13.6 I Luxemburg planlegges nye prosjekter, som inkluderer fangedeltakelse i turneringer utenfor og tilstedeværelse av publikum ved kamper inne i fengslene. Det gjøres anstrengelser for å sikre deltakelse fra både fanger og offentlighet når det gjelder å arrangere og gjennomføre slike begivenheter. Et eksperiment av denne typen ble utprøvd i 1987. Det besto i å organisere en heldags fotballturnering hvor fangene fikk lov til fritt å invitere tilskuere utenfra. Alle forberedelser ble utført av en felles komite av fanger og fengselspersonell, som sendte invitasjoner til medlemmer i samfunnet. Dagen for begivenheten ble beskrevet som en "sommerfestival" med et likt antall av fanger og besøkende tilstede (omtrent 2 x 150). Et grillag, bestående av fanger, vakter og besøkende

frivillige forberedte maten som de solgte på vegne av fangenes tre organisasjoner: fotballaget, sjakklaget og gruppen som redigerte fangenes avis.

13.7 Altfor ofte er imidlertid denne type kontakt begrenset hovedsakelig til sportsområdet. Muligheter som vekker mindre oppmerksomhet men som må ses på i et lengre perspektiv, blir ofte ikke fulgt opp. Diskusjonsgrupper organisert av fanger kunne invitere spesialister til fengslet. Frivillige kunne ha oppsyn med fanger som gjennomfører studieprogram - ved å inngå forpliktelser av mye lenger tid enn ved sportsbegivenheter eller gruppediskusjoner, men ved å tilby utsikter for en mye bedre kvalitet på forholdet mellom fange og utenforstående.

13.8 Mens frivillige besøkende tilbyr et stort potensiale for å redusere følelsen av isolasjon og for å hjelpe utviklingen av de som er i fengsel, er det nødvendig å sette opp noen kvalifikasjoner. Faren som allerede er nevnt, for at frivillige kan bli brukt som billig og nestbeste erstatning for lønnede profesjonelle, må man ha i tankene. Bruken av dem må komplettere og utvide opplæringstjenesten. På samme måte må man også overveie muligheten av at fengselspersonell kan være i stand til å påta seg i det minste noen av de aktiviteter som er tiltenkt frivillige. Frivillige, som alle som arbeider i fengsel, trenger klar veiledning med hensyn til deres rolle og oppførselskode og trenger støtte i form av trening og regulære konsultasjoner. I Nederland er utvelgelsen av frivillige meget streng og det settes opp en "kontrakt" med hver frivillig besøkende, hvor det klargjøres hva som forventes av dem, hvilken hjelp de vil få, osv.

Planlegging av opplæringen

13.9 Den ofte høye og uregelmessige "gjennomtrekk" av fanger på en institusjon kan stille store organisasjonsmessige krav til opplæringssektoren, bortsett fra de implikasjonene for undervisningen som det er vist til i Kapittel V ovenfor. Sverige rapporterte til komiteen om hvordan de har forsøkt å behandle spørsmålet om et stort behov for opplæring kombinert med korte fengselsopphold (63% av deres innsatte i 1985 var dømt til tre måneder eller mindre). Mange fengselsdistrikter (det vil si administrative regioner bestående av lokale institusjoner, varetektsfengsler, fengsel og prøvedistrikter, hvert ledet av en regional direktør) har opprettet et spesielt "studiearkiv" for hver person som deltar i studieprogram. I arkivet er oppført utdanningsbakgrunn, studieemne, en detaljert studieplan og resultater oppnådd under tiden i fengsel; selv om kursene ikke er fullført, er de deler man har fulgt oppført. Studiearkivene blir åpnet under varetektsperioden og følger elevene til fengslene hvor de vil sone sine dommer. Hvis en elev blir overført til et annet fengsel, blir kontinuiteten i studiene opprettholdt. Prosjektet

er av eksperimentell natur, men etter halvannet år tyder materialet på at det blir verdsatt både av elever, opplæringspersonell og fengselspersonell.

Hjelpemidler og utstyr

13.10 Hvor fanger ikke kan gå ut av fengslet for å delta i undervisning, bør man sørge for tilstrekkelig plass og fasiliteter inne i fengslet. Mens noen undervisningssteder i fengsel kan være spredt på ulike plasser (for eksempel, verksteder, gymsal, teater, bibliotek) er det verdifullt å ha i det minste en kjerne av klasserom samlet slik at man kan skape en undervisningsatmosfære, forskjellig fra hoveddelen av fengslet. Men, på samme måte bør atskilte elementer som bibliotekstjenester, verksteder, kulturelle aktiviteter og sport søke å bygge opp inne i fengslet den positive atmosfæren slike aktiviteter har, på sitt beste, utenfor. Materiell i vanlig bruk i voksenopplæring, som fotokopimaskiner til reproduksjon av elevenes og lærernes materiale bør være tilgjengelig. Når ressurser blir gjort tilgjengelige for opplæringsmuligheter, er det selvsagt en oppgave for opplæringsadministratorene å sørge for at de blir benyttet riktig og effektivt.

Tilgang

13.11 Dessverre viser erfaringen mange steder at når man beskriver hensiktsmessige opplæringsfasiliteter, er det også nødvendig å understreke betydningen av at fanger virkelig har tilgang til dem. Altfor ofte hender det at gode undervisningslokaler, bibliotek, gymsaler, osv. i fengsler er underutnyttet på grunn av vansker som skyldes mangel på fengselspersonell eller slike problemer. Prinsippet om skikkelig tilgang gjelder på en annen måte også. Det ville være urettferdig dersom deltakelse på opplæringskurs eller aktiviteter i fengsel skulle influeres på noen avgjørende måte av fangenes finansielle situasjon. Hvor en utvelgelse må foregå på grunn av begrensede ressurser, bør de gjøres ut fra utdanningsgrunner som kandidatens behov, hans eller hennes egnethet for kurset, oppriktige anstrengelser og så videre. Generelt sett bør prinsippene om rettferdighet og likhet med hensyn til utdanningsmulighet anvendes så fullt ut som mulig.

Engelsk udgave:

Education in prison (Recommendation No. R (89) 12)

ISBN 92-871-1816-7

Digitaliseret af EPEA

www.epea.org